

17 თებერვალი 1913 წ.

ვისაც 1913 წლ. არ გამოუწერია ჟურნალი „კლდე“, იანვრიდან აღარ ეგზავნება.

შოკველ კვირპული საზოგადო მოკნო.

მიური და სალიტერატურო ჟურნალი

რედაქცია ლიაა 10-3 საათ.

მისამართი: თბილისი, გაბაევსკი პერ. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპუტისა: თბილისი კლდე.

სარჩევი: კიდევ ახალი კანონი.—ალ. უიფშიძე-სი. ვლ. ალექსი-მესხიშვილის იუბილეი.—რაესი. ქართული სოციალ-დემოკრატიის კრიზისი.—ანისა. არეი.—დექსი ი. მჭედლიშვილისა. შინა შრეწველობის აგონია ჩვენში.—თევდ. ლლონ-ტისა. ჰომრული—რ.—გესი. ად. ს.—ქე სახანაშვილი.—დ. კასრადისა. სალხურა ჰოეზიის ნაწვეეტები.

დანაწილება რომ მოვიშველიოთ, მაშინ დავინახავთ, რომ ალბანიაში შედიოდა ზაქათალის ოლქი, სიღნაღისა, ნუხისა, არეშისა და აღდაშის მაზრები. ჰერეთში შედიოდა ალაზნის და ივრის ხეობათა ქვემო ნაწილი, ესე იგი ამ მდინარეთა შესართავები. პატარა საინგილო ძველის ჰერეთის ერთი მცირე ნაწილია.

კიდევ ახალი კანონი

კავკასიის უმაღლესმა მთავრობამ შეიმუშავა ახალი კანონი და ჯეროვანის განხილვის შემდეგ აქ, თბილისში, გაგზავნა პეტერბურგს, სადაც, შეიძლება, წრეულვე დაამტკიცონ და განზრახული კანონი ძალაში შეიყვანონ. კანონს აზრად აქვს მოსპოს ის დამოკიდებული ურთიერთობა, რომელიც არსებობს დაღესტანში და ზაქათალის ოლქში ბეგისა და სოფლების შორის და კეშკელის-პატრონის და კეშკელის-გამღების შორის.

როგორც ოსმალეთმა წაჰგლიჯა საქართველოს სამხრეთი ნაწილი, ეს უუკულტურესი კუთხე ჩვენის სამშობლოსი, ისევე სპარსეთმა წაიღო კახეთის აღმოსავლეთი მხარე, ხალხი ამოსწყვიტა და ქვეყანა გავერანა. ირანის დესპოტმა შაჰ-აბაზმა მეჩვიდმეტე საუკუნის დასაწყისში დასწვა კურმუხის წმინდა გიორგის მშვენიერი ტაძარი, ვრი გაჟლიტა, ხოლო ნაწილი სპარსეთში გადაასახლა. აი სწორედ ამ დროს ჩავსვენა ჰერეთის ვარსკვლავი.

ჩვენ, ქართველთათვის, ფრიად საინტერესო და საყურადღებო უკანასკნელი ურთიერთობაა და ამის გამო მეტს ყურადღებას ამას მივაქცევთ.

გაოხრებულ და გავერანებულ ქვეყანაში შორს მხედველმა და დიდმა კოლონიზატორმა ჩაასახლა მულალოს თათრები და ნება მისცა თავის მოკავშირე დაღესტნის მთიულებს ჩამოსულიყვნენ ბარში დაბინავებულიყვნენ ჰერეთში. მშვიერ და მწირ დაღესტნიდან დიდის ხალხით ჩამოვიდნენ მთიელები ბარში და დაბინავდნენ დიდ თოხუმებად, ანუ გვარებადა თითოეული გვარი, ან თოხუმი თავისუფალ რესპუბლიკას წარმოადგენდა. ამ თოხუმებმა დაიყვეს დღევანდელი ზაქათალის ოლქი და იწყეს უღარდლოად ცხოვრება. მართვა-გამგეობა დაპყრობილ ქვეყნისა, ომიანობა თოხუმების ხელში იყო,

ტურფა კახეთის აღმოსავლეთის ტურფა ნაწილს ძველად ეწოდებოდა ჰერეთი, რომელნი და ბერძენნი კი ალბანიას უძახდნენ. ალბანია დიდი კუთხე იყო და დღევანდელი ადმინისტრაციული

ხოლო მიწის შემუშავება და საქონლის მოვლა დააკისრეს დამორჩილებულ ერს—მულალოს თათრებს და მცირეოდენ ქართველობას, შაჰ-აბაზის ქლექტასა და მუსვრას ვინც გადაარჩა. ქართველებს ძალით მაჰმადის სარწმუნოება მიაღებინეს, ისე როგორც ზემო ქართლში (მესხეთი) და სახელად უწოდეს ინგილო, ესე იგი ახლად მოქცეული.

ჰერეთის დამპყრობლებმა ხარკი (ხარაჯა) დაადეს დაპყრობილ ერსა—მულალოს თათარს და ინგილოს. აი სწორედ ამ ხარაჯას უწოდებენ კეშეკელს. კეშეკელი განსაზღვრული გადასახადია და იღებს თახუმი, რომელიც მერე ანაწილებს მას თავის წევრთა შორის.

რუსები რომ დამკვიდრდნენ საქართველოში, ზაქათალის მოუხვეწარ და მუდამ ომის ეინზე მდგარ რესპუბლიკებსაც შეუტრეს და მალეც შემუსრეს მათი საომარი ძალა. პოლიტიკური გავლენა ქარ-ბელაქნისა სამუდამოდ დაეცა. რუსის მხედრობამ ყველა ეს ადვილად მოახერხა, მაგრამ დაავიწყდა, თუ ვერ მოახერხა, ძნელი გამოსაცნობია, კეშეკელს ხელი არ ახლო და დღევანდლამდე არსებობს ეს შეუწყნარებელი სამხედრო ხარაჯა—ნაშთი ბარბაროსობის ეპოქისა.

როგორც მოვიხსენიეთ, კეშეკელს იხდიან მულალოს თათრები და ინგილონი. უკანასკნელნი ორ ტოტად იმყოფებიან, ნაწილი მართლ-მადიდებელია, ხოლო მეორე ნაწილი მაჰმადის რჯულისაა.

მთავრობამ ვერ გაბედა და ერთის დაკვრით ვერ მოსპო ეს უმგზავსო გადასახადი. განზრახული კანონი აპირობს დაღესტნის ბეგებს და კეშეკელის პატრონებს მისცეს იმოდენა თანხა, რასაც შეადგენს ათის წლის განმავლობაში გადახდილი კეშეკელის და რაიას გადასახადის ღირებულობა (დაღესტანში დამოკიდებულ წოდებას რაია ჰქვია). ვარაუდით ეს თანხა უდრის 585,468 მანათს და 55 კაპეიკს. ამ ფულს მთავრობა დაიბრუნებს ხალხიდან 10—20 წლის განმავლობაში. მთავრობისაგან გადადებულ თანხას—585,468 მ. 55 კ. გაუნაწილებენ დაღესტნის ბეგებს და ზაქათალის ოლქის კეშეკელის პატრონთ მომრიგებელნი შუაკაცინი. როდესაც კანონთ დამტკიცდება, მომრიგებელ შუაკაცებს და საგლეხო საკრებულოსაც შემოიღებენ დაღესტანსა და ზაქათალაში.

ალ. ყიფშიძე.

კლ. ალექსი-მესხიშვილის იუბილე

საყვარელ არტისტს გულწრფელის სიხარულით და ზეიმით შეხვდა ქართველი საზოგადოება. მისი დღესასწაული იყო დღესასწაული ეროვნულ გრძნობათა გამოღვიძებისა და ნათლად შეგნებისა. ამ საზეიმო დღემ ერთხელ კიდევ დაგვანახვა, რომ

... არ მომკვდარა, მხოლოდ სძინავს

და კვლავ ისევ გაიღვიძებს...

ჩვენი საყვარელი სამშობლო არა მარტო თავის მადლითცხებულ მგოსანთა და მსახიობთა სათაყვანებლად, არამედ საზოგადოთ ახალ ცხოვრებისათვის, ახალ სოლიდარობისათვის ყველა ეროვნულ დაწყებაში და მოქმედებაში.

მუსიკა, ლექსი, სიტყვები, ყველა ერთგვარ გამოხატულებას იღებდა, ყველა შეჰხაროდა ძვირფასს ლადოს და ამ ალტაცებაში იჭედებოდა ის ძლიერი რკალები ადამიანის გულთა, რომელნიც ჰქმნიან განუწყვეტელ ჯაჭვს ეროვნულ შემეცნებათა და გრძნობათა.

„მრავალჟამიერ“ ლადოს, ფალიაშვილის ხოროსი და ორკესტრისა იმდენადვე საზეიმო სიყვარულს გამოხატავდა ლადოსადმი, რამდენადაც ქართველთა ერის „მრავალჟამიერს“. ზოგიერთა „მერცხლების“ წარმომადგენელთაც კი შეუერთეს თავისი ქიკტიკი და შეუგუეს ეროვნულ ჰიმნსა, რაც მეტად სიმბტომატიურად უნდა ჩაითვალოს: ეროვნული გრძნობა მეტად ძლიერია ყოველ ადამიანში, რომ მისი გადათელვა შესაძლებელი იყვეს ვისგანმე.

მაგრამ გავერთე თითქო და თვით იუბილის აღწერა კი მავიწყდება: გაზეთებში უკვე ჩამოთვლილი იყო ვინ რა სიტყვა სთქვა, ვინ რა საჩუქარი შესძღვნა ძვირფასს მსახიობს, მაგრამ ცარიელი ჩამოთვლა არ ხტავს იმ დიად სურათს, რომლის მოწამენი ვიყავით წარსულ კვირას.

სცენა მჭიდროდ შეკრულ თაიგულს ჰგავდა ყვავილებისას, იმდენი წარმომადგენელი იყო სხვა და სხვა დაწესებულებისა, იმდენი მომღერალი და სტუმარი. თვით ლადო მესხიშვილი მარჯვნივ იდგა მაღლობზედ და გულისყურით მთლად მიქცეულიყო მიმლოცველთაკენ.

ბევრი სიტყვა წარმოითქვა, ბევრი ხოტბა შეასხეს მირონცხებულ ნიქს, მაგრამ ყველგან, როგორც ორი ლამაზი გრეხილი ყვავილებისა, მიიკლაკნებოდა ალტაცება არა მარტო ზეციურ ნიქის

წინაშე, არამედ სიამაყე იმ ერისაც, რომელმაც შობა და აღზარდა თავის გულ-მკერდზედ ასეთი შვილი.

ყველაზედ შინაარსიანი და ლამიზი სიტყვა წარმოსთქვა სახალხო გაზეთის წარმომადგენელმა, რომელმაც შეაერთა ყველა დამსწრეთა გრძობა-გონება ერთს ჰანგში სიხარულის თავისის დასურათებით სინამდვილისა: „იმ ერს, სთქვა მან, რომელიც თავისუფალია ბატონობისგან, მრავალი აქვს საშუალება გამოხატოს თავისი სულიერი ნიჭი და მისწრაფებანი, მხოლოდ დაჩაგრულს და დევნილს კი, ერთი აქვს თავისუფალი ტრიბუნა, საიდანაც გაისმის არა მარტო ნამდვილი და ტკბილი მისი ენა, არამედ ხმამაღლა დასმენილი ზრახვანი მისნი — ეს არის სცენა და აი სწორედ აქ, დაუფიქრამა ლადომ შეჰქმნა ის სიყვარული, რომლითაც გაუღენთილი ღღეს ვაგვირგვინებთ ჩვენ ეროვნულ გრძობათა გმირსა“.

თეატრი ზანზარებდა იმ განუწყვეტელი ტაშისაგან, რომლითაც შეხვდა საზოგადოება ქუმბადის სატყვას.

ორიგინალური სიტყვა წარმოსთქვა ფოსტის მოხელეთა წარმომადგენელმა იანქოშვილმა: „ხან მეფე ხარ, ხან ჩვენი ყმაო, ხან ჭკვიანი, ხან შემოლილიო, ხან მკმუნვარე მოხუშული, ხან კი ტკბილი, პირმცინარეო“... და სხ.

მაგრამ ყველა სიტყვას, სიმღერას და დაკვრას სჯობდა ორიგინალური ხორა სულხანიშვილისა. მართალია, მუსიკალური მხარე უშუაშუაგვებელი იყო და ხმები საკმარისად გაუწვრთნელი, მაგრამ ეტყობა, დიდი მუსიკალური აღლო უნდა ჰქონდეს და გემოვნება ამ ახლად მოვლენილ ხელოვანს. სწორედ ვასაოცარია, როგორის სისწორით იყო გადმოცემული ხალხური „მესტირული“ და ხმების, სიმღერის გამეორება მთებში გრავნილი უბუსაგან. მთელი ხორა ნაწილ-ნაწილად იყო გაყოფილი; სხვა და სხვა ადგილას იდგა სხვა და სხვა ხმაზედ შეწყობილი ჯგუფი და მესტირეს ხმაზედ ვაჟაფშაველასაგან ნათქვამ სიტყვებს გადასცემდნენ ერთმანეთს, როგორც მთაში გამეორებული ხან ყრუ და ხან წკრილა უბუ:

„ქართულ თეატრის მშვენიერაჲ,
დმერთმა აგზადეს წყენაჲ!
ვნებათ რაზმებში შებრძოლთ,
სადამს მოგაძღვნით ყველაჲ.
აზღვრისა ტაძარი
შესს თვალთ ცრემლს დასეველაჲ;

ქართულად ეხვეწებოდი,
ქართველებს მიეც შევლათ!

ოდელა, ბიჭო, დელა,
ოდელა—დელა—დელაო.....

ქარივით აიტაცებდა ერთი ჯგუფი უკანასკნელ სიტყვებს და მიიდან მთაზედ, გორით გორამდე სხვა და სხვა იერით გადაჰქონდათ სივრცეში. მაყურებელთ ურუანტელი უვლიდა იმ ცვალებად სილამაზისაგან, რომელიც რხატებოდა ხოროს ბუნებრივ განმეორებაში ბუნების სურათებისა.

ერთ დროს შეწირვა მსხვერპლისა
ძლიან გაგქნელათ,
მანც არჩიე უცხოურს
შენი მშობელი კერაო.
მშობელი დედის ძუძუსა
სხვის შეადრება ვერაჲ?
ეს თურმე კარგად იცოდი
მით გადღეგრძელებთ ყველაო.....

გუნდიდან გუნდში, როგორც მთის კალთებზედ ხელოხლო განიბნა მძლავრი, ცვალებადი უბუ:

ოდელა, ბიჭო, დელა
ოდელა—დელა—დელაო.....

და მთის მძლავრს, გულწრფელ სალამსა ბარის საზოგადოების აღტაცებული ტაშის ცემა ქუხილივით დაეუფლა...

შემდეგ, სიმღერა „სამშობლო ხევსურისა“ უფრო ნათელი მაჩვენებელი იყო საკომპოზიციო ნიჭისა ბნ სულხანიშვილისა.

ხევსურის სიმღერას ხევსურთ შვილი იწყობდა გულსაკლავი, მაგრამ მძლარი ამოძახილით, თითქო განთიადზე გამოღვიძებული ლომი არისო და ისეთი ორიგინალურის, ნაზი, ტკბილი ხმით ჩაათავებდა მუსიკალურ ფრაზას, რომ ყველა სახტად რჩებოდა ამ ქარიშხალივით დამქროლავ და სიოსავით მინახებულ ხმათა ცვლილებით.

მთანი კი, ჯგუფ-ჯგუფად მდგარნი, გულს იხუტებდნენ უკანასკნელ ხმებს და საოცარის ბუნებრივობით იმეორებდნენ, თავისებურად აფერადებდნენ კაცის სიტყვებსა... თითქო უფსკრულნი ხარხარით, კლდენი ღრიალით და შრიალითა-აყრილნი ტყენი, ბანს უგრძელებდნენ, ურთავდნენ ადამიანის უცნაურ ხმებსა...

მთის ფერდობზედა თითქო ცხვრის ფარაც მწვანე ბალახზედ გამოსულიყო, ფრინველთ ჭიკჭიკი, არწივთა ყეფა მზისა ამოსვლას ეგებებოდა... და მთის სურათნი, როგორც მხატვარის პალიტრაზედა მკაფიოდ კრთოდნენ და იცინოდნენ...

ერთის ნიჭიერის 30 წლის იუბილეზედ თითქო ნიჭნი მთელის ერისა და ბუნებისა შეკრებილიყვნენ, რომ ღირსეულად შეემკოთ გვირგვინი მისი... და აქ უფრო აშკარად გამოჩნდა, რომ ნიჭი, ორიგინალობა ჩვენი ერისთვის ბუნებას არ დაუშურებია, ოღონდ... გაწვრთნა და სწავლა, შეგნება და დაუღალავი მუშაობის სიყვარულია საჭირო, რომ ავმაღლდეთ სხვა ერთა სიმალლეზედა.

განა ნიჭით სავსენი არ იყვნენ ლექსებიც გრიშაშვილისა, ქუჩიშვილისა, რომელნიც მათ უძღვნეს საყვარელ იუბილიარს... მაგრამ მარტო ნიჭი არ კმარა და რა შეუძლიან კარგ შრომას დიდარ ნიჭთან—ამის მაჩვენებელი იყო თვით იუბილიარი, რომლის წინაშე არა მარტო ქართველი ერი, არამედ ჩვენი მეზობლებიც ქედს იხრიდნენ და ულოცავდნენ დღესასწაულს. უკრაინელებმა რუსებმა, სპარსელებმა და სომხებმა და თვით ასირიელებმაც კი გამოგზავნეს თავისი წარმომადგენელნი ნიჭიერ მსახიობის პატივსაცემად.

„ბევრი დაფნა და ვაშა მიმიღია ჩემს მოღვაწეობაში, ბევრს გვირგვინს ვღირსებოვარ, სთქვა მოკლე და თვალცრემლიანი სიტყვა ზეიმის ბატონმა, — მაგრამ უკეთესი, რომელსაც ველირსე—ეს ჩემი შეგირდები არიან, რომელთაც საჩუქრად მიუძღვნი ჩემს ერსა“...

ის ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მამასაო, მაგრამ მამული იმასაც სათაყვანებლად გაიხდის, ვინც ლაღოს დაედარება.

რაე.

ქართველი სოციალ-დემოკრატის კრიზისი

ექვი არ არის ქართველი სოციალდემოკრატია დიდ შინაგან კრიზისს განიცდის. ამ უამად ჩვენ არ გვანტერესებს ის კრიზისი, რომელსაც განიცდის საზოგადოთ ორტოდოქსალური მარქსიზმი. ჩვენ გვანტერესებს ის ცვლილებანი, რომელნიც ხდებიან მათ ბანაკში ეროვნულ ნიადაგზედ. აღარავისთვის დაფარული არ არის რომ ბევრმა მოწინავე წევრმა ზურგი უბრუნა სისტემატიურ ეროვნულ ინდიფერენტიზმს და საჭიროდ განაცხადა თავისი ახალი მრწამსი, მაგრამ ისინი იმ წამსვე მწვალებლებად იქმნენ გამოცხადებულნი და ამით ერთ ხნობით

დაცულ იქმნა პარტიის „ნამუსი“. მაგრამ, როგორც ეტყობა, ჭია მაინც ღრღნის პარტიის გულ-ღვიძლს და მთელი მისი შემდეგი პრესა კი იმის აშკარა მაჩვენებელია, რომ ეროვნულ საკითხის გადათვლიერება საჭიროა არა მარტო კერძო პირთა პატრიოტიზმის დასაკმაყოფილებლად, არამედ ამას მოითხოვს თვით პარტიის სასიცოცხლო ინტერესები.

ოცნება „ძველ დასვლებისა“ ოცნებათვე დარჩა და საქართველო ისე მალე არ იქცა კაპიტალისტურ ქვეყანად როგორც მათ უნდოდათ. მათ მი აღწიეს მხოლოდ ერთს რამეს, ქართველი ხალხი კავკასიის სათავეში დადგა და ყველას ის უკარნახებდა იდეებს, მაგრამ ის ფაქტი, რომ ლანჩხუთი აძლევდა დირექტივებს ბაქოს, მხოლოდ პატრიოტულ თავმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად თუ კმარა და ამ აზრმა ნაკლებ არ გაიტაცა ქართველი სოციალ დემოკრატია. ამ მხრივ ისინი, ცხადია, გაცილებით უფრო შოვინისტები იყვნენ, ვიდრე სხვა ვინმე საქართველოში, მაგრამ ეს ბატონობაც არ გამოდგა ხნიერი. თანამედროვე რუსეთის ცხოვრება ეხლა გაცილებით უფრო ნაკლებადაა აქტიური, ვიდრე მოძრაობამდე და ეს ყველაზედ მეტად ქართველ სოციალდემოკრატებს დაეტყოთ. და ექვი არ არის, ასეთ ყოფაში იზადება მათთვის საკითხი: რა შეაერთებს მათ ისევ ხალხთან?

განა შეიცვალა ის პროგრამა, რომელიც ასე იტაცებდა ხალხს? გვეტყვიან ჩვენ. და საქმეც ის არის, რომ თუ პროგრამა არ შეიცვალა, ხალხს ისინი ვეღარ გაიტაცებენ. და რომ ამას კარგად გრძნობენ, ეს იქიდან სჩანს, რომ მათ აზროვნებაში ბევრი რამ შეიცვალა. ვინც იცნობს მათ წარსულ მოქმედებას და ვინც თვალყურს ადევნებს მათ ახლანდელ პრესას, ის უსათუოდ შეამჩნევს დიდს განსხვავებას. ნაციონალისტური მოტივები თანდათან მდგრად ისმის მათ პრესაში; ეს კი უბრალო პატრიოტიზმით არ არის გამოწვეული. ეს არის ნაყოფი ღრმა კრიზისისა.

ის ძაფები, რომლებიც აერთებდნენ მას ქართველ ხალხთან აანდათან სწყდებიან, ზოგი ისტორიულად, ზოგი უვარგისობისა გამო. საჭიროა ახალი შემაერთებელი ძაფები და ფრიად საინტერესოა—რანაირ ბაწარს დაგრეხს ქართველი ს.-დემოკრატია?

ის კრიზისი, რომელსაც იგი განიცდის, უბრალო პროგრამულ ხასიათისა არ არის და მისი განხილვა ინტერესს არ არის მოკლებული. ძნელია

ამის განხილვა უბრალო წერილში, მაგრამ ამ კრიზისის უმთავრეს ფაქტებზედ მითითება კი შეიძლება. ჩვენ ზევით ვთქვით, რომ ძაფები, რომლებიც აერთებდნენ მას ხალხთან, დასწყდნენ, ზოგი ისტორიულად და ზოგი უვარგისობის გამო და ეს ფაქტია. აღარ არსებობს სოციალიზმი, რომელიც „ერთობის“ სახელით მართლა იტაცებდა ხალხს. მაშასადამე პროგრამმა მაქსიმუმი დამარხულია. ასეთივე ბედი ეწია პროგრამმა მინიმუმს; შვიდი წელი წადა, რაც რუსეთის პარლამენტი არსებობს და ამ ხნის განმავლობაში რუსეთის პარლამენტს არც ერთი პარტიისთვის არაფერი გაუკეთებია რა და მხოლოდ ირონიად უნდა ჩაითვალოს, რომ ყველაზედ მეტი სურვილი რუსეთის პარლამენტმა ქართველ სოციალ დემოკრატებს შეუსრულა: ოც დეკემბრის კანონით რუსეთის კანონმდებლობამ მათი პროგრამიდან სამუდამოდ გამოირცხა დროებით ვალდებულობის საკითხი, დროებით ვალდებულ გლახთა განთავისუფლებით. და ეს ფაქტი ისტორიულად სწყვეტს ერთ იმ ძაფთაგანს, რომლითაც ის იყო გადაბმული ხალხთან. რასაკვირველია, ეს „თავისუფლება“ სოციალდემოკრატიის განსაკუთრებულ ღვაწლს არ მიეწერება. ვინც იცის კავკასიის უმაღლეს მთავრობის აზრი ამ საკითხის შესახებ, ის ადვილად მიხვდება, რად გაატარა ეს კანონ-პროექტი საჩქაროთ საბჭომ და მერე ისე, რომ კავკასიის მაღალ-წოდების აზრს ანგარიშიც არ გაუწია. უმაღლესად გაზაფხილ მოხსენებებში არა ერთხელ ყოფილა აღნუსხული ის მიზეზები, თუ რად ემხრობოდა ქართველი გლახაკობა ს. დემოკრატიას, მიზეზი იყო სწორედ ეს დროებითი ვალდებულობა ჩვენის გლახაკობისა. ეს იგრძნო მთავრობამ მაშინ, როცა გლახაკობა სოციალდემოკრატიას მისდევდა და ამას იგრძნობს ს. დემოკრატია შემდეგში, როცა იგივე გლახაკობა ისე ადვილად აღარ გაპყვება მას. მთავრობას სურდა ქართველ სოციალდემოკრატიის დამარცხება და ამ დამარცხებაში ერთი „გამარჯვება“ მისცა. და ეს გარემოება ჰქმნის მათთვის დიდ კრიზისს.

ვიღრე არსებობს ხიზანთა საკითხი, სოციალ დემოკრატებს კიდევ ეყოლებათ ხალხი, რომელიც გვერდში ამოუდგება. მაგრამ მართა ხიზნებზედ დაყრდნობა მათ ბევრს არას უქადის. ახირებული აგებულობა ხიზანთა ინსტიტუტისა თუმცა დიდხანს ეყოფათ „უუპელად“, რადგან კანონმდებლობა ისე ადვილად ვერ გადასწყვეტს ამ საკითხს, როგორც დროებით ვალდებულობას, მაგრამ ის გარემოება

რომ ხიზანთა საკითხი ქართველ გლახთა საკითხი არ არის და იგი განსაკუთრებით ერთის მხრით ქართველ მემამულეებს შეეხება, მეორე მხრით განსაკუთრებით ოსის გლახობას, სხვა ელფერს აძლევს ამ საკითხს. ამ საკითხში მას დასჭირდება ფრთხილი მოქმედება და წინააღმდეგობაც ისეთი სუსტი არ იქმნება მემამულეების მხრივ, როგორც დროებით ვალდებულობის საკითხში. ერთის სიტყვით ხიზანთა საკითხი ქართველ გლახთა საკითხი არ არის და არც ქართველი ს.-დემოკრატია მოისურვებს ამ საკითხში მართა ოსურ სახალხო პარტიად დარჩეს.

და ეს მეორე საკითხი უფრო აღრმავებს მათს კრიზისს.

ცხადია, მათ შეუძლიანთ მიმართონთ თავიანთ პროგრამის სხვა პუნქტებს და ეს პუნქტები კი მათ პროგრამაში ცოტანი არ არიან, მაგრამ ბევრი მათგანი წინდაწინვე უნაყოფოდ არიან განწირულნი. არას ვიტყვით თვით სოციალიზმზედ, რომელიც დავიწყებულა, როგორც ძველი ოცნება, თვით ისეთი პუნქტიც კი მათის პროგრამისა, როგორც მუშათა კანონმდებლობა, არ გამოადგებათ იმ ხილად, რომელიც შეაერთებს მათ მასასთან; კაპიტალისტური პირობანი საქართველოსი ამის ნუგეშს არ იძლევიან. ყველა აქედან სჩანს, რომ საჭიროა ახალი ძაფები, რომელიც მას დაუხლოვებენ ხალხს. ამ ძაფებად კი უმაღლეს წეს-რიგის პოლიტიკა არ გამოადგება. არც სოციალიზმი, არც სხვა რამ ამგვარის ქადაგება ხალხს გულს ვერ გაუთბობს. დეკემბრის კანონი ჩვენ გლახაკობას კერძო საკუთრების პრინციპს მხოლოდ შეაყვარებს და ქართველი სოციალ-დემოკრატიაც იმ ფაქირად იგრძნობს თავს, რომელმაც ისეთი სული გამოიწვია ჯურღმულიდან, რომლის მოვლაც მის თილისმას აღემატება. და შეიძლება პირველად აქ გასცეს მან თავის თავს პასუხი იმ კითხვაზედ, რომელიც დაუყენა მას ცხოვრებამ. არის თუ არა ეროვნული საკითხი ის საკითხი, რომელიც კიდევ მიანიჭებს მას ხალხთან კავშირს?

ჩვენ გვგონია ამისთანა საკითხი უკვე სდგას მის წინაშე და თანამედროვე ქართველ ს.-დემოკრატიაში საგრძნობი ცვლილება მოხდა. თუ ყველაფერი ჯერ აშკარა არ არის ჩვენთვის, მხოლოდ იმიტომ რომ ეროვნულ საკითხში ყველა საზოგადოებრივი ჯგუფები ისე ახლო მიუდგნენ ერთმანეთს, როცა ძნელია ერთმანეთის გარჩევა.

ს რ ე ი

ციცაბოზელა იღვა არყის ხე
და ძირს ტყიან მთებს გადაჰყურებდა,
დაბლა კი ხევი—მთების სიმკვირცხლე—
მირბოდა, ტალღებს მიაშურებდა.

არყი სიამით ეგებებოდა
მზისა ამოსვლას და ისევ ჩასვლას,
შრილობით ქებას ეუბნებოდა
ქვეყნის სიტურფეთ: მზეს, მთვარეს, ვარსკვლავს.

ცანი მის თავსა ღიმილს აფრქვევდნენ.
მისთვის გვირგვინი დაედგა ბედსა,
არენიც ნატვრით შეჰლაღანებდნენ,
როგორც სვე—ნეტარს და როგორც ღმერთსა.

მაგრამა წარღვნით იქეჟა ზეცამ,
აზვირთდა, აღსდგა პატარა არხი
და ბრაზმორეულ ტალღათა კვნესამ
ჩამოაკალა ციცაბოს არყი.

ეხლა ის არყი ერთს ღიღს მინდორში
გარიყულია ქვა-ღრესთან ერთად,
აღარ შრილობებს მაღალ მთა-გორში,
აღარ ითვლება იმ ქვეყნის ღმერთად.

ი. მკედლოშვილი.

შინა მრეწველობის აგონია ჩვენში

(მცირე ნაკლევი სოფელ ღანხსუთში)

I.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი.

ეველა მოვლენა მხოლოდ მაშინ დაფასდება სათანადოთ, მხოლოდ მაშინ გადაგვეშლება მოკლე თავის სიგრძე-სიგანით, როდესაც მას ემზირიულად შევეხებით, როდესაც თვით სინამდვილეში ვნახავთ და გავსინჯავთ მის მდგომარეობას.

უოველგვარ განუენებულ და ჰიპოთეტიურ დებულებასზე ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს ჩვენსზე, როდესაც შინა მრეწველობის ზოგიერთ დარგებს თვით ცხოვრებაში მოვეკიდებთ ხელს, როდესაც მის მდგომარეობას ხელ-შეხებით ეცნობა ადამიანი. და წინ და წინვე უნდა ვაღიაროთ: ხსენებულ მოვლენის ადღოს არ-თმევემ ჩვენში ახრთა საშინელი აფორიაქება გამოიწვია,

მოვლენის მდგომარეობამ ჩვენს არსებაში მრავალი პრობლემები შექქმნა და აშკარად დაგვანახვა ის ავადმოყოფობა, ის სენი, რომელათაც აგრე დახიავებიულ-დაედღურებულაი სსეული ჩვეი ერისა.

გაკება იმისა თუ რა ძალას ჩაუეენებია ჩვენი ხალხის მრეწველობის დარგები საშინელ მდგომარეობაში, გაკება ჩვენი მწარმოებელ ძლთა დაქინებისა—გაკებაა მთელი ერთეული სსეულის დაქინების მიზეზებისა, რასაც ჩვენ ქვემოდ განვიხილავთ, ახლა კი შევჩერდეთ იმაზე, თუ რას წარმოადგენს დღეს ჩვენში შინა-მრეწველობა, განვიხილოთ რას წარმოადგენდა ის წარსულში და შემდეგ მოვინახოთ დამუარებულ მდგომარეობის მიზეზები.

როდესაც მოვლენა ხდება სოც. შემუცნების საფუძვლად, აუცილებლად ეს მოვლენა საზოგადოებრივი ხასიათისა უნდა იყოს, ესე იგი ის უნდა ახსიათებდეს საზოგადო მდგომარეობას, იგი ტიპიურ ძალას უნდა წარმოადგენდეს. ამ თვალ-საზრისით, სპეციალისტმა შეიძლება იჭვი შეიტანოს იმ ხოფელზე, რომელიც ჩვენი კვლევა-ძიების საგანი იყო.*) სოფელ ღანხსუთის გამოკვლევა ხომ უვარგისია სოციოლოგიურ დასკვნების მისაღებად. მაგრამ ეს შენიშვნა უოვლად უსამართლო იქნება, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ამ სოფლის გამოკვლევის დროს, შინა მრეწველობის მხრივ ჩვენ გვანტერესებდა აგრეთვე საკითხი: რამდენად ძლიერი იყო ამ შიდაშეობაში მრეწველობა წინად, რომ აქედან დღევანდელ მდგომარეობას დავახლოვებოდით. და როდესაც აკეთ კითხვებით უოველ მოსაქმე-მრეწველს უახლოვებოდით, თითქმის ეველა მომუშავე ერთ და იმავე ზსუსის გვადლევა: „წინად ეველა ასე მუშაობდა“. და განა მრეწველის ეს შენიშვნა—რომელიც გამომდინარეობს არა წინასწარ გონიერულ მომზადებით, არამედ ჰრაქტიკულ ცხოვრებიდან—მართლა არ ნუსხავს სინამდვილეს? ისტორიის აუარებელი ფაქტები ხომ იმას აშკარად გვიმტკიცებს, რომ ჩვენი ცხოვრების 50—100 წლის წინად და კიდევ უფრო შორეულში ჩვენი ხალხი უოველგვარ მოთხოვნილებას თავისივე ძლით იკმაყოფილებდა. ეუვენ მუერენი, ეუვენ მრეწველნი, ხელოსანნი და სსეები, რომელნიც ცხოვრების სსვა და სსვა მოთხოვნილებას აკმაყოფილებდნენ. ზოგიერთნი, თანამედროვე ცხოვრებით უკმაყოფილნი კი ჰირდაზირ საეუედურით ჩიოდნენ: „წინად ეს მუშაობა (იკულისსმება შინა მრეწველობა) ძლიერ სასარ-

*) უნდა აღვნიშნო, რომ ჩვენი განზრახვა იყო კვლევის საგანი ფართე რაიონი ყოფილიყო. გესურდა, მაგ. რაქაში ონის რაიონი გამოგვეკვლია და აგრეთვე ოდიშის ზოგიერთი სოფელი სამწუხაროდ, ჩვენგან დამოუკიდებელ მიზეზების გამო, იძულებული გავხდით კვლევა-ძიებაში მხოლოდ გურიის ხსენებულ სოფელით დავკმაყოფილებულიყავით.

კებლო იყო, ხოლო დღეს კი შრომისაც არ ამართლებსო“ . ერთმა მრეწველმა დედაქანმა, რომელიც ერთიანად ძველ ცხოვრებას ეკუთვნის და ახალ სწავლა-განათლების არაფერი ესმის, შეტანიერულ სისწორით დაკვისსხელა მიზეზი შინა-მრეწველობის დაქინებისა, რა თქმა უნდა ინსტიტუტურად: „დექნებმა და მდაწიებში დაგვაქციათ“ .

საზოგადოთ, დღევანდელ შინა მრეწველობას რაკი ნიადაგი გამოსცლიათ სოფელში და ის „შრომისაც აღარ ამართლებს“, რა თქმა უნდა, აბუნად ასაკლები ხდება. და მართლაც სოფლის ახალგაზრდობა, რომელიც შრომის და ცხოვრებას გაცილებით მეტს სთხოვს, ვინემ „ურუ“ დედაბრები, კიდევაც დასციინის შინა მრეწველობის შესვეურთ. ქალბატონ ელისაბედ ურუშაძისს რამ შევეითხეთ, თუ ვინ ეგულება სხვაგან შალის, აბრეშუმის, ტილასი, ჭილაფის და სხ. ასეთების მქროველ-მკერავნი ახალგაზრდა ვაჟებსა და ქალებში, სიტუვა-სიტუვით გვიხასუხა: „შალ-აბრეშუმის მქროველები ახალგაზრდები არ არიან — რომ დინახავენ ისინი ჩვენს მუშაობას — დავცინიანო“ . რა თქმა უნდა ჩვენი სოფლის ახალგაზრდები მართო იმიტომ არ დასციინიან მოხუც მწარმოებელთ, რომ მათი შრომა ფრად უნაყოფო და უსარგებლოა, ამ ახალგაზრდებს შეგნების მხრივ ბევრი რამ აკლიათ, მაგრამ დღევანდელ ხანაში რომ შინა მრეწველობა სსსრკებლო ძალას წარმოადგენდეს, მაშინ მთელი საზოგადოებაც გულებილად მოკვიდებოდა მას და დასციინავი აღარაფერი იქნებოდა. ავი წინად, როცა შინა მრეწველობას დიდი ნიადაგი ჰქონდა და ხალხისთვის ძლიერ სსსრკებლო იყო, ახალგაზრდობა მოხუცთა შრომის ინაწილებდა, როგორც ეს დღესაც მაგ., რუსეთის ბევრს კუთხეში.

სურთოდ, როგორც ფაქტი, აღსანიშნავი დაჯერჩა, რომ სოფელ ღანხნუთში ძლიერ ხშირად ამზადებდნენ ხამს (ბამბიდან), შალს, აბრეშუმს, ქსოვდნენ ჭილაბის, ქუდებს, წინდებს, დარაიან მრავალ ჩაწარმოებს. ადგილობრივი მოთხოვნილება უმთავრესად ადგილობრივ კმაყოფილდებოდა. უცხოეთის შალა, ტილო, ჩითი, აბრეშუმი და სხ. იშვიათა მოვლენა იყო, არ არსებობდა სავაჭრო მდაწიები, რკინის გზა, მისვლა-მისვლა საშაძარი, შეუძლებელი იყო. სწავლა-განათლება და საზოგადო კულტურა ხომ მხოლოდ მეოთხმორეე წლებიდან იკიდებს ფეხსა.

ამავე დროს, სოფ. ღანხნუთში, როდესაც სამტრედიასბათუმის რკინის გზა გაიყვანეს და თანდათან დაბა გაშენდა, მოქურო მდაწიები და სხვა ეოველგვარი სავაჭრო დაწესებულება, გაიყვანეს ტელეგრაფი, დაასრეს ფოსტა, სასამართლო, საშარბოველო, სასწავლებლები,

ბანკი, ე. ი. როცა ცხოვრება კართულდა და ხალხი გამრავლდა, ამოძრავდა, და ეს დაბა გადაიქცა მთელ საზოლიციო უბნის, ცხრა ახლო-მანლო საზოგადოებათა შუაგულად, სადაც ეოველგვარი შინა მრეწველობის ნაყოფი ბაზარზე გამოჰქონდათ. მთავარი საქმე აქაურ შინა მრეწველობისა — შალი და აბრეშუმი იყო. თავსახურავსა და ფეხსაცმელებსაც ხომ უმეტესად შინვე ამზადებდნენ, ოცი-ოცდაათი წლის წინად ხალხის მეტი ნაწილი ქალაშის ატარებდა. აგრეთვე ოჯახის ეოველივე სარკრო სავსესაც შინ აკეთებდნენ და შინ ნაწარმოები გამოჰქონდათ ბაზარში. ქოთანბ, კეტი, ქვევრი, ფილი, კოვაბი, — ეოველივე სხვა ასეთები შინა მრეწველობის ნაყოფი იყო.

ბაზარში გარედან მხოლოდ ის შემოჰქონდათ რაც მეზობლებში უფრო უკეთესად იყო დამზადებული; მაგალითად, რაჭიდან და სამეგრელოდან ბლომად შემოჰქონდათ შალები, რაკი ხალხი უფრო სუფთასა და ღამზ-აფე სარქონელს ეტნებოდა, და ონის და მეგრული შალი სვობდა ამ მხრივ. ღანხნუთის ბაზარზედაც გაჩნდნენ ისეთი დალალები, ეგრედ წოდებული „სკუპშიკი“ — ები, რომელნიც ეოველ იმ საზოგადოებაში ჩნდებიან, სადაც ხალხის მოთხოვნილება გაზრდიდა და გემოვნებს განვიითარება დასტუობია. ღანხნუთში ეოველ ახალგაზრდას ახსოვს მაგალითად „შაფათა ურია“ — ს მუშაობა რომელიც იმაში გამოიხატებოდა, რომ ქუთაისიდან ჩამოჰქონდა ონის და ოდიშის შალები და დუქნების წინ, ან საბაზრო ადგილას „ზარასკეობაზე“ ჰვიდდა. და ეს შაფათა ურია — როგორც გადმოგვცეს, დიდ ვაჭრობას ეწეოდა ამ დარგში, სარქონელს ბლომად ასადებდა და ერთიანად ჩრდილავდა ჰურ კიდევ მცირედათ შემოტანილ განიერ რუსულ შალებს, მადებს, რომლებსაც მცხოვრები ჩურ არ იევენენ შეჩვეულები. ასე რომ ღანხნუთის ბაზარი — ნამდვილი ბარომეტრი იყო თვით იმ საშინაო სამრეწველო ცენტრების, რომელნიც ნაწარმოებს ბლომად ამზადებდნენ.

სხვა შინა მრეწველობის სავსებზე დალალობა-ვაჭრობა (სკუპშიკი) არ იყო განვითარებული. ახლო-მანლო სოფელებს ურშიათა და ზურვით ჩამოჰქონდათ სხვა და სხვა თავისი ნაწარმოები, რასაც ზარასკეობაზე რამდენადმე ასადებდნენ. მაგრამ ეოველივე ეს თან და თან კლებულობდა, ხალხის შემოსავლის ერთი წყარო ილეოდა და ცხოვრება სხვა ძალას ანვითარებდა...

ცხოვრების განვითარება ზირველ ეოველისა იმაში გამოიხატა, რომ ხალხის შრომის აშარბი გაეხსნა. შრომაში დახელოვნება, ან უკეთ, სპეციალიზაცია აუცილებელი გახდა. რკინის გზით სოფლად ევროპის განვითარებული სამრეწველო ცენტრების ნაწარმოებნი შემოიტანეს და სოფელს ეუბნებოდნენ: შეჩერდით, და-

ფიქრდით, გააკეთეთ ის, რაც ხეირს მოგტემა, თორემ შალის ქსოვა ან ქოთანის კეთება ქარხანა-ფაბრიკაში უფრო ადვილია, მე გაცილებით იაფად მოგაწოდებთ ყოველგვარ სამრეწველო შრომის ნაყოფსაო. და პართლაც რა ჯანი ჰქონდათ, შინა მრეწველებს უნდა ჰქონდეთ მოხსნათ მექარხნეთა ამ ბრძანების წინაშე. შრომის მხოლოდ მაშინა აქვს მნიშვნელობა, როცა იგი სარგებელს იძლევა. შინა მრეწველობა იქ, სადა მანქანა იმავე საქონელს გაცილებით იაფად აწვდის ხალხს, ვიდრე შუქდლებელია და აი ჩვენ ვხედავთ რომ სოფელ ლანჩხუთიდან ნელ-ნელა ქრება შატაბა ურიების სენება, ხალხს სულ ნაკლებად შემთავსებს შალი, აბრეშუმი, დარაია, ქუდები, ქოთანები, კეცი, კოვჩები, გობი და სხვა ამ კვარები.

თქვენ არ იფიქრთ, რომ ვირველ-ყოფილ მუშაობას ნიადაგი გამოეცალა, ცხოვრება განვითარდა და ჩვენშიაც ტექნიკამ ააფრიალა გამარჯვების დროა, რითაც ლუკმა წაერთვა მრავლისაგან მრავალ სოფელს; არა, ჩვენ მთელ სოფ. ლანჩხუთის მიდამოებში ერთი ქარხანა ვერ ვხსნით (თუმცა ეს ისედაც ვცდებით), სიდაც გუმჯობესებულ მანქანებით მზადდებოდეს სხვა და სხვა ჭურჭლეულობა, შალ-აბრეშუმეულობა და სხ. თუმცა ხალხი ახლა გაცილებით მეტ საქონელს ხმარობს, ვინემ ძველად ხმარობდა.

ყოველ შემთხვევაში ჩვენ გვინტერესებდა თავით გავცნობოდით იმ იარაღებს, რომელნიც აქა-იქ მაინც მოდიოდნენ მოძრაობაში, რათა აშკარად და ნათლად წარმოგვეჩვენა, თუ რამდენად დაკინებულა და გარიყულა ფორმა ძველი მრეწველობისა. ამ მიზნით საქმეს შეუდექით.

შემოდგომის საამო ცისკარი იყო მოწმე ჩვენი მუშაობისა. საამო დილა და სურნელოვანი ბუნება ხალის გვმატებდა. დილის ცისკარზე მუშაობის დაწყება თითქმის აუცილებელი იყო, ამ დროს ყოველი სოფლის მუშა უკვე მზადაა და იწყებს მუშაობას, მთელი ენერჯია და სიყვარული საქმისადმი სწორედ დილის პირველ იხატება. ამ დროს მუშა ხალისიანია და იმედია. სამწუხაროდ, საიქედო და საამო ჩვენ ვერაფერი ვხსნით.

გვედით სოფელში იმ დროს, როცა ეველა თავის სამუშაოზე ეშურებოდა. სულ რამდენიმე წუთი ვიარეთ, რომ ერთ მისახლეს ვესტუმრეთ. ეზოში გამოჩნდა მოხუცი დედაკაცი და ჰაწია ბაღდები. უცხო და მოულოდნელმა სტუმრობამ გააკვირვა მასშინძელი. მალე ჩვენი მისვლის მიზანიც გამოიკვია.

ქალბატონო, გთხოვთ დაგვისახლოთ მამაკაცი ან ქალები მომუშავენი და მრეწველნი რომელიმე სამრეწველო დარგში. ვირველადვე აშკარა გახდა, რომ ეს დედ-კაცი მწერლად იყო სამრეწველო შრომისთან და როცა

შეგვიბოთხო თუ რითი ატარებს ისა და მისი მოხრდილი ქალები თავის დროსა—შევიტყვეო, რომ მათი შრომა მეტად მცირე დროსა თხოულობს და უმნიშვნელო რამეებს ედ იხარჯება. დანადგოვანებული შევიქნით ვირველი სურათით. მაგრამ ახლა უფრო გამოიკვია ჩვენი მიზანი და ვირდავირ მრეწველ ქალის ბინას მივადექით.

ეს იყო ძლიერ ღარიბი მოსახლობა. შვილები გაჭვრდნენ მშობლებს და სახლში მხოლოდ მოხუცი ცოლ-ქმარი ეწეოდა ცხოვრების მძიმე ჭანას. დიდი სიამოვნებით მიგვიღეს მოხუცებმა. ყოველ ჩვენ კითხვას გულსიყვრით უსმენდნენ და მას შემდეგ როცა გვეითხა: „დედაძვილობას გაფიცებ არ დამიძალო, აქ საბაჟო ხომ არაფერი აა“ და რაკი დარწმუნდა, რომ აქ უმთავრესი ინტერესი საზოგადო ცხოვრების კვლევა-ძიებაა და არა მთავრობის ფისკალური ინტერესები—ქალბატონმა შეისვე გაშალა შუბლი და დაწვრილებით მოგვიყვია ყოველივეს. ფრიად საინტერესო ჩვენთვის ის იყო, რომ მშრომელ დედაკაცს უკვე გამოწვობილი ჰქონდა კაი ხნის უმუშავრობის შემდეგ ერთი საცანკებოდ შეკვეთილი სასხალეზე აბრეშუმის ქსოვილი, რომელიც წინ გადაგვიშალა.

ვირველ ყოვლისა ჩვენთვის საყურადღებო იყო ის საწარმოვო იარაღები, რომლითაც მუშაობდნენ შინა მრეწველობის მიმდევარნი. საწარმოვო იარაღები ყოველგვარ მუერნება — მუშაობას აშკარად ახსიათებენ და ხსიანს და ამიტომ ჩვენ დაბეჯითებით ვსთხოვდით: — გთხოვთ ყოველივე თქვენს სამუშაო იარაღი გვანახოთ, მოგვიგროვოთ და აგვისხნათ. და მამაკაცმა, რომელიც ჭურ კიდევ არ გასცლოდა ოჯახს — თავის დაბალ სახლის წინ მთავროვას რაღაც ხის ნაჭრები ერთი მეორეზე მიკაოწვებულნი, ყოვლად პრიმიტიული და სიდა. სასახლობამ მეტად გაგვანცვიფრა და დაგვაიქიარა. ასეთი სამუშაო იარაღები მეტე საუგუნეში, იმ დროს და ისეთ ადგილს, რომლის გვერდში მთელ დედამწის ზურგის დამსერავ-შემეარეთებელი რკინის გზის ძალები მუშაობდნენ—მართლაც რომ საკვირველი იყო. ქუჩაში რომ გვეხანს ეს იარაღები უურადლებასაც არავინ მაქცევდა ან ნუხვს გაყოლებდა; ეს მშრომელნი კი მათ უვლიან და ინახვენ! აგეთ საწარმოვო იარაღებით მუშაობა ჩვენ აშკარად გვიხსნის თუ რადღენად დანიაგებულ-დაუძლეურებელი ყოფილა ერთხელ ძლიერი და გავრცელებული მრეწველობა ჩვენში, თუ რადღენად გაჭირვებულ ყოფაში ყოფილა ხალხი, როცა ასეთ ვირთებშიაც კი შესაძლებლად და სახეიროდა ხდის მუშაობას; თუნდაც იშვიათსა.

ჩვენი თხოვნით ქალბატონმა ფ. ურუშაძისამ საწარმოვო იარაღები თავის შემადგენელ ნაწილებად დაანაწილა. სძირველს, რომელზედაც უნდა დაიდგას სხვა ნაწილები

იარაღის — ეწოდება საქსრე გვიხისის ქ-ნი ურუშისისა. შემდეგ იმხნე გადმოაღვა დასრჩენი მსაღები: ღიღვი, ჭრილი, დგომი და სვარცხელი. დგომში გაურილას დამზადებული დართული ძაფები. ამ იარაღებით მოხუცი მწარმოებელი — რომელსაც უკვე შესრულებია სამცხდარვა წელიწადი — ქსოვს, როგორც აბრეშუმის ასე შადს. ამ უამდ უმთავრესად აბრეშუმს ქსოვს, ხოლო იშვიათია რომ ვინმე შადი შეუკეთოს. აღმოჩნდა, რომ სოფელ ღანხეთში შინა მრეწველობა — რომელიც ერთიანად სულს დაფავს — მხოლოდ აბრეშუმის წარმოებაზეა დამყარებული — თუმცა ამასაც იშვიათი ხასიათი აქვს. საერთოდ შინაური მრეწველობა სსრკ-ს დატოვდა და მწარმოებელი ძაღა: მ დარგში ვერ ვითარდება. ხსენებულ ზონებში ვერც განვითარდება. ხოლო არსებული აბრეშუმის ქსოვა აქა-იქ აიხსნება იმით, რომ ამ მიდამოში შეაბრეშუმებებს დიდი ღირებულება აქვს. მკაბრეშუმების ერთ ზონს რომ მორჩებიან, შეაბრეშუმები შინაურულ თესვას ეგრედ წოდებულ „ორიანას“ მიმართავენ, რომელიც ზარკად საზღვარ-გარედ არ გააქვთ. აი ეს ზარკი ხდება იმ მასალად, საიდანაც ქსოვენ დარაიას და იგი გააქვთ ბაზარშიც. ეს დარაია რომ ქარხნის ნაწარმოებს შეადართ ზირველის მოუხეშაობა აშკარა გავიხსენებთ, თუმცა ზოგიერთი დახელოვნებული მქსოველი ისეთი შნათი და სისუფთავით ასრულებს შეკვეთილ საქმეს, რომ ზირდაზირ გაცდებიან. მაგრამ აგრე სვანებთან შექმნილი ნაწარმოები დიდ ჯაფასა და შრამის მითხვავს, რაცაც საქონელზე ფასს ადიდებს და ამიტომ მისი გასაღებად ძნელაა.

თევდ. ღლონტი.

(შემდეგი იქნება.)

ს ო მ რ უ ლ ი

ინგლისი რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში სისტემატიურად აწარმოებდა სასტიკ პოლიტიკას ირლანდიაში, რომ მოესპო ყოველგვარი ეროვნული განსხვავება ირლანდიელთა და ინგლისელთ შორის. ამისათვის არ ერიდებოდა ბევრჯერ არც უწყალოდ ამოკლვას და გადაბუგვას, არც მიწის გამოკლას, არც ძალად გამოგანოვებას ადგილობრივ მცხოვრებთა. ყოველ ამგვარ ძალას და ხერხს გვერდში უყენებდა აგრეთვე კოლონიზაციას, ე. ი. გაფუცქვნილ და ირლანდიელთაგან განთავისუფლებულ მიწაზედ ასახლებდა ინგლისელთ, რომ თავისი ზეგავლენით „ინოროდცებიც“ ინგლისის მასაში აე-

თქვიფათ. მაგრამ საუკუნეებმა დაამტკიცეს ინგლისში-აც ისე, როგორც ყოველგან სხვა ადგილას, რომ უხეში ძალა არამთუ არ აღწევს საწა.ელს, პირიქით ჰბადებს ისეთ ავადმყოფურ ეროვნულ გრძობას თავის დასაცავად, რომ ბევრჯერ თვით დამძალებელს საფრთხედ და საბედისწეროდ გადაექცევა ხოლმე.

ინგლისის და ირლანდიის დამოკიდებულება ამ მხრივ პირდაპირ სანიმუშო მოვლენაა: რაც მეტად ავიწროვებდა მთავრობა, მით უმეტეს სიძლიერით აღვიძებდა ეროვნულ გრძობებს და ჰბადებდა შეურიგებელ, მძაფრ სიძულვილს ინგლისისადმი. ამას გარდა, ის შევიწროვებანი, რომლითაც ჰპორაკვდნენ ირლანდიელებს, თვით იმ კოლონისტებისათვის იყო ხოლმე მავნე, რომელთათვისაც ამას სჩადიოდა ინგლისი, გალატაკებულ, გატარულ ქვეყანაში, რაც უნდა დიდი მამული ჰქონოდათ ინგლისელ მებატონეთ — ისინი თავის ნამუშევარს ვერავიზედ ასაღებდნენ; ღარიბი, სიკვდილის პირს მიტანებული მშვიერი ირლანდიელი ვერ შეიძენდა იმ მოსავალს, რომელსაც ღონიერი და პროტექტორატის ქვეშ მყოფი ინგლისელი მოიყვანდა.

ასეთი „პროტექტორატი“ თვით კოლონისტებისათვის არ იყო სასარგებლო და ისინი ძალაუნებურად თვითონვე უნდა ცდილიყვნენ ირლანდიელების მოლონიერებაზედ და თუმცა კანონი წათ უკრძალავდა, მაგ., ირლანდიელებზე მიწის იჯარით გაცემას, — მათივე ინტერესი მოითხოვდა ამ კანონის დარღვევას.

პირველ წერილში აღვნიშნეთ, რომ ირლანდიელებს ყოველგვარ ხელობასაც კი უკრძალავდნენ და ეს განსაკუთრებულ უფლებას შეადგენდა მხოლოდ კოლონისტებისას. ესეც დიდ ჭირად გადაექცათ თვით კოლონისტებს, რადგან უბრალო მუშა და მიწის მთხრელი კარგი ხელოსნის ნამუშევარს ვერაფერს შეიძენდა, სიღარიბეში სული ამოსდიოდა და ინგლისური საქონელი უქმად ეყარა, კლიენტურა, მყიდველი არამთუ არა მატულობდა, ვინც იყო, ისიც იკარგებოდა, რადგან ნამეტანი შევიწროებისაგან ხალხი სულ უკან და უკან იხევდა.

მხოლოდ იმ გარემოებამ, რომ ირლანდიელები შესტყლიტეს ვიწრო ფარგალში და ნებას არ აძლევდნენ არც მიწის ყიდვისას, არც იჯარისას, სრულებით შეუკრა ხელფეხი თვით კოლონისტებსაც; ისინი ვეღარ შოულობდნენ მუშას, თვითონ ვერ მუშაობდნენ და ან ძვირფასი მუშა-ხელი უნდა მოეყვანათ ინგლისიდან ან, როგორც უმეტეს შემ-

თხვევაში იქცოდნენ, —სულ ანებებდნენ თავს მამულსა და გარბოდნენ. ეს კი უარესად ასუსტებდა ქვეყანას, რადგან არაფერი არა კეთდებოდა და ხალხი ძალაუნებურად ბაგანოვდებოდა. ამ გვარად ყოველი სასტიკი იარაღი მთავრობისა მისივე წინააღმდეგ იბრუნებდა ხოლმე პირსა და ეს ნამეტანად გაძლიერდა მაშინ, როცა ადგილობრივი მცხოვრებნი უკიდურეს სიღარიბემდე მივიდნენ. გახშირდა ყაჩაღობა და მკვლევლობა, რადგან მშვიერი ხალხი ვეღარ პოულობდა სამუშაოს, ვეღარ ამუშავებდა საყვარელ და ლუკმის მომცემ მიწას. რასაკვირველია, უმთავრესად ეს ავაზაკობა მიმართული იყო დამძალბებელთა მიმართ, რადგან ისინი იყვნენ პირველი მიზეზნი ქვეყნის გაოხრებისა. საიდუმლო ჯგუფები, პარტიები თავის საბრძოლველ ლოზუნგებად მარტო ლორდების და მათ მოურავების მკვლელობას და ცარცვას ისახავდნენ. მთავრობა სასტიკ ომს უცხადებდა მათ, მაგრამ ვერას ხდებოდა. ეს გამუდმებული ომი მარტოდენ იწვევდა აუარებელ ხარჯს პოლიციაზედ, ჟანდარმერიაზედ, რომელიც მუდამ უნდა ჰყოლოდა ინგლისის ირლანდიაში; ჰბადებდა სახელმწიფოში გაუთავებელ შფოთს და შიშს და შეხლა შეჯახებას საკუთარ პარლამენტში. ყველა ამას გარდა, ირლანდია გადიქცა იმ სუსტ ადგილად ინგლისისა, საცა ყველა მტერს შეეძლო მოეკალათებინა და ნიადაგი ეპოვნა ინგლისის შიგნიდან დასანგრევად.

ყველა ეს „სახელმწიფოებრივი საფრთხე“ ღრმად აფიქრებდა შეგნებულ ნაწილს ინგლისელი ხალხისა და თანდათან ფეხს იკიდებდა არა მარტო ლიბერალულ საზოგადოებაში, ოვით მთავრობის წრეებშიაც ის აზრი, რომ ირლანდიის პოლიტიკა უნდა შეიცვალოს. როგორც ვიცით, პირველი დამცველი ამ პოლიტიკისა—გლადსტონი, დამარცხდა, მაგრამ მისმა იდეამ ნიადაგი არ დაჰკარგა და მეოცე საუკუნის დასაწყისში პირიქით უფრო მედგრად გაიღვა ფეხი ლთელს სახელმწიფოში, რასაც ხელი შეუწყო „სახელმწიფოებრივმა გამოცდილებამაც“ ინგლისის სხვა კოლონიების საქმეებში და საზოგადოთ ეროვნულ გრძობათა გამოღვიძებამ მთელ მსოფლიოში. მრავალ საუკუნეთა და სხვა სახელმწიფოთა გამოცდილებამაც დაამტკიცა საბოლოოდ, რომ დევნა რომელიმე ერისა უსიამოვნების მეტს არას აყენებს თვით უძლიერეს სახელმწიფოებს.

და აი, ჩვენ ვხედავთ, რომ ინგლისი შეუდგა სულ სხვა პოლიტიკას. თვით ლიბერალურ მთავრობას შეაქვს „ბილი“ (კანონპროექტი) ჰომრულისა, ანუ ავტონომიისა.

თუ რამდენად შეეგუება ასეთი გარდაქრა საკითხისა ორთავ ხალხის სურვილს და ინტერესებს, სჩანს არა მარტო თვით კანონპროექტიდან, რომელსაც ქვევით მოგვყვანთ, არამედ იმ ალტაცებიდანაც, რომელიც გამოიწვია ამ ამბავმა თვით ირლანდიაში. ყველა პარტიები, დიდი და პატარა, მღვდელი, მიწადმოქმედი და მუშა—ყველა ეროვნირად გრძობდა, რომ ირლანდიას ახალი ხანა დაუდგა, ხანა სანატრელი თავისუფლებისა, როცა თავის პედის გამგებელი თვითონ იქნება.

ო' კონორი და ჯონ რედმონდი, ირლანდიის პარტიათა ლიდერები, რომელნიც უკიდურესი მტრები იყვნენ ინგლისისა, ეხლა ინგლისის ხალხთან ძმობა-ერთობას ქადაგებენ და ხმა-მალა ამტკიცებენ, რომ ეს კანონპროექტი შეიცავს ყველაფერს, რაც კი ირლანდიას ენატრებაო. და ასეთმა მსჯელობამ შეაერთა ყველა ეროვნული ელემენტები ერთსულოვანი გრძობით.

ასევე იყო ტრანსვაალში, როცა სამი წლის წინად ინგლისმა მისცა ავტონომია. და რომ უფრო ნათლად დავინახოთ, თუ რამ გამოიწვია ასეთი ალტაცება, გადავიდეთ თვით „ჰომრულის“ შინაარსზედ.

ავტონომიის ახალი კანონპროექტით, ირლანდიის შინაგან საქმეებს განაგებს ირლანდიის პარლამენტი, შემდგარი, როგორც თვით ინგლისში, ზედა და ქვედა პალატისაგან. ზედა პალატაში იქნება 40 წევრი და ქვედა პალატაში 164 კომმონერი, ანუ დეპუტატი.

ზედა პალატის წევრებს ნიშნავს საიმპერიო მთავრობა 8 წლის ვადით, მაგრამ ნაწილ-ნაწილად ისინი შეიცვლებიან თვით ირლანდიის მთავრობისაგან, ანუ მეფის მოადგილესაგან. მეფის მოადგილე ადგილობრივ საქმეების გადაწყვეტაში ექვემდებარება ირლანდიელ სამინისტროს „საბქოს“.

ქვედა პალატის ირჩევს ირლანდია იმავე კანონის ძალით, რომელიც მოქმედობს მთელს იმპერიაში, ე. ი. ისინი, ვინც 10 ვ. სტერლინგს იხდიან ქალაქში და 5-ს სოფელში, სახელმწიფო ხარჯსა.

თუ ვინიციობაა ქვედა პალატა და სენატი (ზემო პალატა) ვერ შეთანხმდნენ რომელიმე საკითხში, მაშინ იმართება საერთო სხდომა სენატისა და პარლამენტისა, საცა ხმის უბრალო უმეტესობით სწყდება ყველაფერი. აი ეს უკანასკნელი დებულება აძლევს მთელი გამგებლობის ძალას ირ-

ლანდიის პარლამენტს, რომელსაც საკუთარ, შინაურ საქმეებში შემცილებელი აღარაინ ეყოლება. ფაქტიური გამგე ირლანდიის საქმეებისა, თვით ირლანდიელთა არჩეულნი უნდა იყვნენ. აი ეს გახლავთ მოკლედ „ნამდვილი ავტონომია“.

რასაკვირველია, ირლანდიის პარლამენტს ნება არა აქვს გამოცდეს კანონები, რომელნიც შეეხებიან მთელს სახელმწიფოს, მეფეს, ჯარს ან ფლოტს. არ შეუძლიან ომის ან ზავის გამოცხადება სხვა სახელმწიფოსთან ან ცალკე ხელშეკრულობის ჩამოგდება უცხოელებთან.

რაც შეეხება ადგილობრივ კანონმდებლობას, როგორც დავინახეთ, ირლანდიის პარლამენტი სრულუფლებიანია. მაგრამ იმისათვის, რომ პარლამენტი არ გადავიდეს თავის საზღვრებს და სახელმწიფოს საწინააღმდეგოდ ფაქტიურად არა მოიმოქმედოს რა, სახელმწიფო იტოვებს ორს „ვეტოს“. პირველი „veto“ (აკრძალვა) ეკუთვნის მეფის მოადგილეს და შემდეგი სიმპერიო პარლამენტს, რომელსაც შეუძლიან გააბათილოს ყოველი კანონი, მიღებული ირლანდიის პარლამენტისაგან.

სხვა სახელმწიფოში, ეს, რასაკვირველია, გამოიწვევდა შიშს, რომ ფაქტიურად ირლანდიის პარლამენტს ინგლისის პარლამენტი თავისუფლად ხმას არ ამოაღებინებს, მაგრამ თვით ირლანდიელებს კარგად ესმით, რომ ინგლისი განსაკუთრებით ირლანდიის მტრებისაგან არ შესდგება და მისი პარლამენტი დარბაისელ პოლიტიკოსებით არის სავსე, რომელნიც ხელმძღვანელობენ საერთო სახელმწიფოს ინტერესების შეგნებით და არა უბრალო შინით. ამიტომ არის, რომ მთელი ირლანდიის ხალხი, საპარლამენტო ფრაქცია და დაწესებულებანიც სიხარულით და დიდის ნდობით იღებენ ამ უკანასკნელ „უფლებათა შეკვეცასაც“ კი.

თუ რამდენად სასარგებლოდ და **სახელმწიფოებრივი თვალსაზრისით** გამოსადევად მიაჩნია ინგლისის მთავრობას ავტონომია, იქიდგანაცა სჩანს რომ ხაზინიდან ახალის კანონპროექტით წლიურად ეძლევა ირლანდიას 500,000 გირ. სტერლინგი ახალი მმართველობის მოსაწყობად. ამას გარდა, ირლანდიის პარლამენტს ნება ეძლევა არსებული გადასახადები გაადიდოს და მაშინ ხაზინის დახმარება პროპორციონალურად იზრდება.

ყველა ამასთან ირლანდიას არ ეკარგება უფლება სახელმწიფო პარლამენტშიც იყოლიოს დეპუტატები, თუმცა ისე მრავალ რიცხოვანი აღარა, როგორც წინადა. აქამდის თუ 103 იყო, ეხლა მხოლოდ 42 იქნება.

ამ გვარად, მოკლე განხილვიდანაც სჩანს თუ რა შედეგათი მიეცემა ირლანდიას საკუთარ საქმეების გარეგნებაში და დახელოვნებული პოლიტიკოსები, თვით გამოცდილი, შინაურ და გარე პოლიტიკაში გამობრძმედილი მთავრობაც როგორ უყურებს ამ საქმეს.

მაგრამ ამ საქმესაც თავისი მტრები გამოუჩნდნენ: თავდაპირველად ინგლისის პარლამენტის კონსერვატორები, და შემდეგ ზედა პალატა, პალატა ლორდებისა, რომელთაც აქამდისაც უმეტესი ნაწილი ირლანდიის ტერიტორიისა უჭირავთ და, რასაკვირველია, ვერ ურიგდებიან იმ აზრს, რომ აქამდის უუფლებო და მათგან გაყვლიფილ-განადგურებული ხალხი, ეხლა ბატონ-პატრონი შეიქნება საკუთარის ბედისა. ამისათვის ათას „მოსაზრებას“ იგონებენ, რომ დაბრკოლება აღმოუჩინონ ახალს კანონს. მაგრამ ყველაზე გააფთრებული მტერი ჰომრულისა თვით ირლანდიაში იმყოფება – ეს გახლავთ ეგრედ წოდებული „ოლსტერი“. რომ კარგად გავეცნოთ ამ დაუძინებელ მტერის ფსიხოლოგიას და არგუმენტაციას, უნდა ცოტა დაუბრუნდეთ ისტორიას.

როგორც ვიცით წინა წერილიდან, ინგლისი რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში მეტად სასტიკად სდევნიდა ირლანდიელებს და მფარველობდა ინგლისელ კოლონისტებს. ყველგან ასახლებდა, ყველგვარ დახმარებას უწევდა ფულით, საქმით, კანონებით და სხ.

ამით მეტად აღრმავებდა მკვიდრთა და კოლონისტებს შუა შულსა და სიმძულვარეს. კოლონისტები მთავრობის და ინგლისელ ხალხის თვალში ქვეყნის მარილად ითვლებოდნენ, მარტო ისინი იყვნენ მატარებელნი კულტურისა და ირლანდიელები კი ყოვლად უმაქნისი და უვარგისნი. კოლონისტებსა ზ ირლანდიელთ შორის ისეთივე ზღვარი იყო, როგორც ადამიანსა და პირუტყვს შორის.

მაგრამ, როგორც ზემოდაც აღვნიშნეთ, ასეთმა პოლიტიკამ თვით ინგლისელებსაც არ მოუტანა ხერი და კოლონისტები იძულებულნი იყვნენ თვითონ დაერღვიათ ხოლმე მათი მფარველი კანონები, რომ არსებობის და გამდიდრების საშუალებანი შერჩენოდათ.

ამ მხრივ განსაკუთრებულ პირობებში მოექცა ოლსტერი. ამ ირლანდიელ პროვინციაში უფრო მოიკიდეს ფეხი ინგლისელ კოლონისტებმა და მფარველობის კანონებით ისე ისარგებლეს, რომ ყველაზედ შეძლებულნი, კულტურულნი და ძლი-

ერნი ისინი იყვნენ მთელ კუნძულზედ. მათ ეპყრათ თითქმის ყველა დაწესებულება, ყველა შემოსავლიანი მიწა და ადგილი, მათ ხელში იყო საუკეთესო ქარხანა-ფაბრიკები, სამრეწველონი და სახელოსნოები. რასაკვირველია, ასეთმა მფარველობამ გაუღვიძა და აღზარდა ოლსტერის მცხოვრებლებში ამპარტანული შეხედულება, რომ ისინი ყველაფრით, გონებრივად თუ ზნეობრივად მალლა სდგანან ვიღაც უგვარტომო ირლანდიელებზედ და ყოველთვის, როცა მთავრობა იძულებული ხდებოდა ოდნავ მაინც შეემსუბუქებინა ირლანდიელთა ბედი — ეს ოლსტერელი ბატონები თვით მთავრობას ეურჩებოდნენ და ამტკიცებდნენ, რომ ირლანდიელები ველური ხალხია, არაფერი ესმით, არაფრის გაკეთება შეუძლიანთ და მარტო ისინი (ოლსტერის მემკვიდრენი) არიან შეგნებული და შრომის მოყვარე ელემენტი კუნძულისა.

ახლაც, როცა ასკვიტმა შეიტანა ინგლისის პალატაში „ბილი“ ჰომრულისა, ყველაზედ მედგარი წინააღმდეგობა გამოაცხადეს ოლსტერის კოლონისტებმა.

ისინი ამტკიცებენ, რომ ირლანდიელები მთლად უსაქმურებისა, ყაჩაღებისა და რესპუბლიკანტელებისაგან შესდგებიან; რომ ისინი მარტო ავტონომიას უცდიან, რომ სხვა სახელმწიფოს მიეკედლონ და ინგლისი დააქციონ; რომ მათ სეპარატისტული მისწრაფებანი ამოძრავებთ მხოლოდ და სხვა არაფერი. ნამდვილად კი ოლსტერელთ ეშინიანთ, რომ ირლანდიელები მათთან თანასწორ უფლებიანი გახდებიან, და პარლამენტში თუ სხვაგან, უმეტესობა მათი იქნება და ოლსტერს სალაფავი შემოაკლდება.

დაახლოვებით, ეს სამი უმთავრესი მტერი ჰყავს ჰომრულს — პარლამენტის კონსერვატორები, ლორდების პალატა და ოლსტერი. უკანასკნელი იმასაც კი იმუქრება, რომ სახელმწიფომ თუ მიიღო ჰომრული და მეფემ ხელი მოაწერაო, ჩვენ, როგორც ერთი კაცი ავჯანყდებით და იარაღით ხელში დავიცავთ ჩვენს უფლებას და მეფის პრესტიჟსაო. ასე რომ ახირებული მდგომარეობა შეიქმნა: მთავრობა იძულებული გახდება ძალით მიანიჭოს თავისუფლება ირლანდიას, რომელსაც სახელმწიფოს ქვეშევრდომთა ერთი ნაწილი ეწინააღმდეგება.

ყველა ეს დაბრკოლებანი, რაღა თქმა უნდა, ცალცალკე ვერაფერ ძალას წარმოადგენენ, მაგრამ საშიში ის არის, რომ ეს მტრები არ შეერთდნენ საბრძოლველად და ეხლანდელ ლიბერალურ მთავრობას ძირი არ გამოუთხარონ. ეხლა მთავრობა

ემყარება ლიბერალურ უმეტესობაზედ პარლამენტში, რომელიც ჰომრულის მომხრეა და ირლანდიის 103 წარმომადგენელზე, მაგრამ კონსერვატორები ყოველ ღონეს იხმარებენ, რომ ასეთი ძალთა განწყობილება დაარღვიონ პარლამენტში და ახალი არჩევნები გიმოიწვიონ.

აი ის ერთად ერთი გზა, რომლითაც შეედლებათ ჰომრულის მტრებს ხელი შეუშალონ თითქმის გამარჯვებულს ირლანდიას, მიიღოს საკუთარი თვითმართველობა.

უნდა ვიფიქროთ, რომ ასკვიტი, ინგლისის პრემიერ-მინისტრი, ვიდრე შეიტანდა ამ კანონპროექტს ქვედა პალატაში, ასწონ-დასწონიდა ყველა გარემოებას და იმიტომ სთქვა თამამად: „ნამეტანი ცენტრალიზაცია ასუსტებს სახელმწიფოსაო... ამიტომ უნდა განვათავისუფლოთ პარლამენტი ადგილობრივი კანონმდებლობისაგან, რომელნიც აფერხებენ სახელმწიფო საქმეების გაძლოლასაო.“

თვით ოლსტერის წარმომადგენლებშიაც 16 ჰომრულის მომხრეა და 17 წინააღმდეგი (იუნიონისტი) — ასე რომ ამ უდიდეს „დამცველთა ციტადელშიაც“ შეირყა საძირკველი და სულ ახლო მომავალი გვიჩვენებს, თუ რა შედეგები მოსდევს ავტონომიურ წესწყობილებას თვით სახელმწიფოს სიძლიერისათვის და ადგილობრივ მეურნეობის და კეთილდღეობის აღდგენისათვის.

რ. გ.

(შემდეგი იქნება)

ად. ს—ძე ხახანაშვილი

აუარებელ წიგნების ანგარიშის გაწევა და ახალ-ახალ სამეცნიერო თხზულებათა გამოქვეყნება, რომელიც ნორმალურს პირობებში ყოველად შეუძლებელი იყო, რომ მოესწრო ადამიანს, ალ. სოლ. გაუადვილდა საოცარი ენერჯის წყალობით. მართლაც: ნუთუ საოცარი არ არის, რომ ეს სუსტი ადამიანი ამოდენა რამეს ასწრებს: ჩვენ ვიცით, რომ იგი ქართულ სიტყვიერების პროფესორად იყო დანიშნული აღმოსავლეთ-ენათა ლაზარევის ინსტიტუტში; 1900 წ. კიდევ, უნივერსიტეტში კითხულობს ისტორიისა და ლიტერატურის შესახებ როგორც პრიატ-დოცენტი, ხოლო ამავე დროს დედათა გიმნაზიაში სიტყვიერე-

ბის მასწავლებლად არის. მაგრამ ყველა ეს მით უფრო საოცრად დაგრჩებათ, თუ გაეჩხენებთ, რომ ამავე დროს ალექსანდრე სოლომონის ძე თამამად უძღვებოდა საუნევერსიტეტო ოქმების შედგენას, როგორც საქმის მწარმოებელი, და აუარებელ რეგულაციების გასწორებას, რომელიც დედათა გიმნაზიიდან მოჰქონდა შინა. ვინც ჩახედულია მასწავლებლობის საქმეში, დამერწმუნება, რომ ეს არც ისე ადვილი საქმეა, როგორც სიტყვით შეგვიძლიან გადავსცეთ ერთმანეთს. და ყველა ამის შემდგომ, თქვენ ხედავთ კაპიტალურ თხზულებათა ტომებს! განა კითხვა უნდა, თუ რა დიადი სამსახური გაგვიწია განსვენებულმა ალ. სოლომონის ძემ თავის ოთხტომიანი „ქართული სიტყვიერების ისტორიის მიმოხილვით“ —? შემდეგ „კვალი საერო პოეზიისა ქართლის ცხოვრებაში“, „ბატონყმობა საქართველოში“, ეს მისი სამეცნიერო კვლევის შედეგები. ვგონებ მოგაგონდებათ „სათავად-აზნაურო სიგელ-გუჯრები“, ანუ „ახალი სიტყვა ვეფხის ტყაოსნის შესახებ“... მაგრამ განა შესაძლებელია მთელი სიის თუნდა სქემატიურად სახით ჩამოთვლა? წარმოიდგინეთ, რომ ამისთვისაც ერთი და ორი საათი არ იკმარება! ასეთნაირადვე აღსანიშნავია განსვენებულის მოგზაურობანი სამეცნიერო მიზნით ჩვენს ძველს მონასტრებში საზღვარ-გარედ, განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი 1902 წ. ათონის მონასტერში მოგზაურობა, რომლითაც მრავალ მხრით ნათელი მოჰფინა ჩვენს საეკლესიო წიგნების საკითხს, განსაკუთრებით ბიბლიასა და სახარებას, რომელთა შესახებ უკანასკნელ ხანებში კიდევ დასწერა ჯერ კიდევ გამოუქვეყნებელი თხზულებანი.

განსვენებული ალექსანდრე სოლომონის ძე საუკეთესო დარაჯი იყო ჩვენის წარსულისა. გულჩვილი, წყნარი, რომელ დარბაისელ ოჯახშიც მოექცეოდა, მაშინვე იმას სთხოვდა, რომ მისთვის ზღაპრები ეამბნათ. ბევრს ეს სიცილადაც არ ჰყოფნიდა, ვინ პროფესორი და ვინ ზღაპრების აყობებო. მაგრამ მას განსაზღვრული მიზანი ამოქმედებდა, ჩვენს ზღაპრებში იგი ჰხედავდა ქართველ ერის მთლიანობას, მის გონიერებას, მის ფანტაზიას და შემოქმედების ნიქს. ერთი რამ აწუხებდა განსვენებულს, სახელადობრ ის, რომ ჩვენს პოეზიაში არ არის რიტორიკული ლექსებიო. აი, ამ მიზნით დაიწყო თვითონ ლექსების წერა პავლიაშვილის ფსევდონიმით ჯერ კიდევ კვალში, ხოლო ამ ახლო წარსულში — კოლხიდის ფურცლებზე. ბევრი რამ დასტამბა საყურადღებო, განსაკუთრებით ვგო-

ნებ ყველას გეხსომებათ მისი მშვენიერი ლექსი:

„შემოდგომის მზის სხივსავეთ
ალარ მათობს ჩემი სატრფო“ და სხვა.

ასეთივე განზრახვა ჰქონდა ჩვენთვის მოეცა რომანის ნიმუში, თუ როგორ უნდა იწერებოდეს იგიო. მაგრამ ამის შესახებ დანამდვილებით ჯერ არა ითქმის რა, როგორც იმ მრავალ ხელნაწერებზე, რომლებიც გამოუქვეყნებელი დარჩა განსვენებულს.

რა თქმა უნდა, ყოველ მხრით გაწდომა და ყველა საგნის მეცნიერული გაშუქება ყოვლად შეუძლებელია, თუ რომ ხელი ყოველ დარგისკენ გვექნება განსვენებულის მზგავსად გაწოდებული. აი, რატომ არის, რომ მის სამეცნიერო თხზულებათ არ აძვეს ღრმა, მეცნიერული ნაშრომის ფასი. ამის პრეტენზია არა აქვს განსვენებულის თხზულებათ: მისი კვლევის მეთოდი, *de facto*, ძალიან შორსა სდგას კლიუჩევსკისა თუ ვინოგრადოვის სამეცნიერო კვლევის მეთოდიდან, რომელსაც შეცდომით შეაღარა ბ—ნმა გრიგოლ ყიფშიძემ „სახალხო გაზეთის“ ფურცლებზე. მაგრამ ეს შეცდომა მხოლოდ გულუბრყვილო განმეორება გახლავსთ იმ შეცდომისა, რომელიც ბროკჰაუზეს ლექსიკონში გვხვდება განსვენებულის სამეცნიერო კვლევის მეთოდის შესახებ. მაგრამ ეს გრემოება ოდნავაც არ ამცირებს განსვენებულის ნაშრომ-ნაღვაწს. ის რომ სასტიკად მოქცეულიყო და თვითეულ ფურცლის სტრიქონობით აწონ-დაწონისთვის კლიუჩევსკისავეთ დრო დაეგარჯნა, მაშინ ჩვენ ვერასოდეს ვერ ვეღირსებოდით უკვე სისტემაში მოყვანილს ჩვენს ლიტერატურის ისტორიას. აი ამ მხრითაც, სულ რომ არა იყოსრა, იმიტომ არის დიადი მისი თხზულებანი, რომ აუარებელ ნაწყვეტების შეგროვება და მათი სისტემაში მოყვანა თქმა არ უნდა, რომ „მის შემდგომად მოძმესა მისსა სიმძელეს ზვისას გაუადვილებს“...

ალექსანდრე სოლომონის ძე ხახანაშვილის სამეცნიერო მოღვაწეობას მით უფრო მეტად დავდებთ ფასს, თუ რომ გავიხანებთ იმ დროს, როდესაც განსვენებულს მოუხდა სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლა. ქართველმა ერმა, როგორც ასეთმა, რუსეთთან შეერთების შემდეგ ნელ-ნელა თვითონვე გაითელა ის უფლებანი, რომელნიც საუკუნოებით შეეძინა თავის არსებობის დამამტკიცებელს თამასუქად. ჩვენი ინტელიგენცია, როგორც ეს მშვენიერად დაახასიათა თავის წერილებში ბ—ნმა არჩილ ჯორჯაძემ, მთელს მე-XIX—საუკუნის განმავლო-

ბაში არ არის თავისი თავის მცნობი, ე. ი. მისი ისტორია არ არის თავის უფლების მცნობი ერის ინტელიგენციის ცნობა. მართლაც, განა დარბაის-ლური დუმილი შესაწყნარებელი იყო იმ დროს, როდესაც მთელს საუკუნის განმავლობაში პოლიტიკურ სფეროში ასეთი მკაცრი მუხრუჭებით გამოგვსალტეს და მწვავე შოლტებით აგვიქრელეს მთელი თავბირი! განა სავალალო არ არის ის მოვლენა, ვიტყვით იმავე აღწილ ჯორჯადის სიტყვით, რომ საუკუნის განმავლობაში, თუ რომ მხედველობაში არ მივიღეთ მთიულეთისა და კახეთის ამბოხება, „რომანტიულ პატრიოტობის“ გარდა ფაქტიურად ვერას ვხედავთ; რომ საქმით და მოქმედებით ერთი ჯგუფი თუ ფრაქცია მაინც აღმოჩენილიყო ჩვენს საზოგადოებაში, რომ „ერის უფლებათა“ დამცველად გამოსულიყო! ჩვენში მხოლოდ ლიტერატურული ვარჯიშობით კმაყოფილდებოდნენ, ისიც ისეთის სახით, რომ კითხვა მხოლოდ გარეგან ფორმას ეხებოდა. რა თქმა უნდა, ასეთს დროს გამოსვლა მხოლოდ რაინდ ადამიანს შეეძლო, რომ რომანტიზმით მიძინებულს ჩვენს ერში სიცოცხლის ტალღა შეეტანა. ეს შეიგნო განსვენებულმა აღსოლომონის ძემ და აი, ხალხის გამოღვიძება, ჩვენი ერის უფლებათა გამოსარჩლება და აღდგენა მან მოინდომა არა ცეცხლითა და მახვილით, არამედ ცივი, მეცნიერულის შრომით, ვინაიდან ამ მხრით იგი ჰხედავდა, რომ სამშობლოს გაცილებით მეტს სარგებლობას მოუტანდა, ვიდრე ალექსანდრე ბატონიშვილის მიერ ამბოხების ცეცხლის დანთება და მთელი მთიულეთისა და კახეთის აჯანყებანიოდა მართლაც, ჩვენ ვხედავთ, თუ რა დიდი სარგებლობა მოგვიტანა მისმა დაუღალავმა შრომამ: ჩვენმა მოკავშირე რუსის ხალხმა რავდენადმე მაინც გაიცნო ჩვენი წარსული, ჩვენი აწმყო; დასავლეთი ევროპაც მიხვდა, რომ კოლხიდის ყურეს თურმე ტყუილად არ უძღვნიდნენ თვალ წარმტაც ლეგენდებს ძველად ბერძნები, რომ მართლა იგი ღირსია შესწავლისა, რომ ერი, რომელიც მთელს საუკუნის ქართველებს თამამად უძღვებდა, ღირსია პატივისცემისა და არა აბუჩად ავადებისა, რომ ივერიას—ანუ იბერიას ცხრა თავიანი ველურები და დევები კი არ დაძრწიან, არამედ ერი, რომელსაც ჰქონია საკუთარი კულტურა, რომელსაც შესძლებია რუსთაველისა და ქავჭავაძე-აკაკი-ვაჟა ფშაველათ წარმოშობა, რომ აქ, ამ ღვთისმშობლის წილობილის ქვეყანაში ტრიალებს მაღლი ზენაარის, აქა ჰყვარა დიდი თამარის წალკოტი, რომელიც სემირამიდას დაკიდულ წალკოტთ ფერს უცვლიდა!..

საიდუმლო და ცხოვრების ზედაპირზე მეტად ძნელი დასაქერი გულ-წრფელი გრძობანი, რომელიც თავგამოდებით ეკვთებიან უკვე ჩვეულებად გარდაქმნილ უკუღმართს საზოგადო შეხედულებათ;—აი ის იარაღი, რომლითაც აღქურვილი იყო ალექსანდრე სოლომონის ძე. მოსიყვარულე და სამშობლოსათვის თავგადადებული, იგი სიხმრად თუ ცხადათ ელოლიავებოდა მის ლანდს, დაჰქათქათებდა უნცროს შვილის წმინდა ალერსით, წინასწარმეტყველის მოწიწებით ემხოზოდა მის საღმრთო საკურთხეველის წინ და მაღლიან ცრემლით აღვიარებდა თავის მრწამსს, რომელიც გულის საიდუმლო დაფაზე ცნებათა—ცნებად დაეწერა: „მიყვარს, ამბობდა ის,— ჩემი სამშობლოს ეკლესია.

„მიყვარს ქართული ეკლესია, მიყვარს მისი გარეგანი გეგმაც. იქ მწყობრად მგალობელთა გუნდი და ტკბილ ხმაზე წაკითხული სამღვთო წერილი. მიყვარს ჯერ იმიტომ, რომ მხოლოდ აქ მესმის დიდი და გამომეტყველი მამა-პაპური ენა, რომელზეც ღვთისადმი ლოცვას ალაველდნენ ჩვენი წინაპარნი, აღმაშენებელნი მცხეთის, სიონის და გელათის ტაძრებისა. სასოების გარდა, რომელიც ავსებს ჩემს დაწყულებულ გულს, ქართული სამღვთო წერილი მიღვიძებს ჩაფერფლილს პატრიოტულ სიამაყესაც. როცა ვისმენ სამოციქულოს კითხვას, მაშინ მაგონდება მეფე დავით აღმაშენებელი, რომელსაც თან დაჰქონდა იგი მოგზაურობის და ომიანობის დროსაც, არ გაატარებდა არც ერთ დღეს, რომ არ წაეკითხა მოციქულთა საქმენი. ჩემი ოცნება აცოცხლებს მაშინ ათასი წლის წარულ სურათს, ვხედავ ახოვან და სახელოვან მეფეს, ხელნაწერ სამოციქულოს კითხვით აღტაცებულს და მასთან ძველ საქართველოს, მორწმუნეს და მტკიცეს ეკლესიის და მამულის დაცვის საქმეში. როცა დაუჯდომელი გაისმის ღვთისმშობლის ხატის წინაშე და სულს ეწვეთება მალამოსავით აქ ამონაკითხი სიტყვები, მაშინ ცოცხლად ვხედავ თვალცრემლიან მეფე თამარს, რომელიც მუხლ-მოდრეკით ჩაჰკვირვებია ლოცვანს და შეგვედრის უფალს საქართველოს დიდებას და ბედნიერებას. როდესაც ჩემი ყური გაიგონებს ნახად დაწყობილს „მამაო ჩვენო“, მაშინ გამომეხატება მეფე ირაკლი, კრწანისის ველებზე გულ-მხურვალედ მლოცავი, რათა აცდინოს მამულს კარზე მომდგარი საშინელი განსაცდელი. მესმის „ქრისტე აღსდგა“ და წამსვე ვხედავ დავით გარეჯის მონასტრის ბერებს, რომელთაც ზედ აღდგომა ღამეს, ლიტანიობას, დაეცა სპარსეთის შე-

მოსეული ჯარი და მათი უმანკო სისხლით შედება სავანის ზღუდენი.

წყნარი და საიდუმლოებით მოკული გალობა „რომელი ქერუბიმთანი“ უკებ მაგონებს იმ მოსწავლე ბავშვებს, რომელნიც საეკლესიო სკოლაში ან ველოჯის ხმაზე აღულუნებდნენ ამ ლოცვას, განსწავლულს წმ. ექვთიმეს მიერ. ვხედავ ჩამწკრივებულ ბიჭებს, ცეცხლებრივ ანთებული თვალებით, ვხედავ მათ დედ-მამას ხელ-აპყრობით შემავედრებელს, რათა გაუზარდოს უფალმა შეილი მამულის მცველად და კერის სანთლად. სმენად ვარ გადაქცეული, როცა დიდებულად კითხულობენ სახარებას, მკაფიო ენით გადმოთარგმნილს დაუღალავი მუშაკის გიორგი მთა-წმინდელის ღვაწლით. ესტკებები კითხვის ძველებური კილოთი. აღტაცებაში მოვდივარ სამღვთო წერილის ღრმა ცოდნით და დაუშრეტელ სიყვარულით, რომელიც ერთად ჩააქსოვეს ღირსმა ქათველმა მთარგმნელებმა. სწორედ აი მაშინ ვგრძნობ სიამაყეს, როდესაც ვუკვირდები ამით შეუღარებელს შრომას. მოყვარეობით და შეგნებით ათასი წლის წინად გადმოიღეს ქართულად ეკლესიის საჭირო და აუცილებელი წიგნები. ეს სამღვთო წერილი, რომელიც გაისმოდა ათასი წლის წინად ქართველი ერის ბავთაგან; შეგვრჩა აქამდის და მეოცე საუკუნის მორწმუნე ხდება დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფის, ირაკლის თანამედროვედ: იგივე ლოცვა იმავე ენით, გივი გალობე იმავე ხმაზე, იგივე სამოციქულო და სახარება მაკავშირებს ძველ დროთა ქარველ საზოგადოებასთან და ჰყოფს განუწყვეტელად წარმოშობას და განვითარებას წარსულს და აწყო საუკუნოებისას. ამიტომ მიყვარს ქართული ეკლესია, ამიტომ თავ-გამოდებით მინდა დავიცვა. ე. ი. მინდა დავიცვა ის, რათა ისტორიული კავშირი არ მოისპოს ჩვენსა და ჩვენს წინაპართა შორის“.

აი, ეს მრწამსი, მრწამსი განსვენებული ალექსანანაშვილსა, რომლითაც იგი ელტვოდა, რათა „ისტორიული კავშირი არ მოსპობილიყო ჩვენსა და ჩვენს წინაპართა შორის“ სევდის მანტიას მოასხავდა მის დაობლებულს სულს და განუსახლვრელი ნაღვლით იზიდებოდა როდესაც ჰხედავდა, რომ ეს „კავშირი“ მეტად შესუსტდა, რომ ჩვენ უკვე უარის ყოფაზე დავდექით, რომ ჩვენ დიდიხანა რაც უპიროვნო პიროვნებად გარდავიქმენით! იგი ამ დროს თითქმის სულითაც ეცემოდა, თუ ცა ამ საშინელს კრიზისსა და განწირულების დროსაც კი კალამს ხელიდინ არ ავდებდა და ერთხელაც არ განუცხადებია სურვილი, განშორებოდა სამწერლო ასპარეზს, სადაც იგი იბრძოდა და იტანჯებოდა. ერთხელაც ფიქრად არ მოსვლია განდევნილიყო, მოექმბნა მყუდრო სავანე და თავისთვის წყნარად ეფიქრნა ცხოვრებისა და იდეალების შეუთანხმლობაზე, ადამიანის უმწივობაზე, უმთავრესად კი—ჩვენს ისტორიულ ტრადიკულ პროცესის აზრსა და დანიშნულებაზე! პირ-

იქით, იგი იბრძოდა უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე, თვით მაშინაც კი, როდესაც დიადს სულს მისი ფიზიკური აგებულობის უკანასკნელი ღვეთიცი არ შეეღლია და საბოლოოდ იმედი არ გადაუწყვდა თავის გამობრუნების შესახებ, მას არ დაუყრია სამწერლო იარაღი და ძველებური სიმხნევით განაგრძობდა ბრძოლას, რომ გულიდან ამოსროლილი ნაპერწყლები გადაერთყორცნა სამშობლოს უბეში და მისი შეიღნი დაეფიქრებინა გამოფხიზლებაზე!

სამწუხაროდ მე დრო და გარემოება ნებას არ მძღვეს მისი საპროტესტო წერილები სან-მუშოდ მომეყვანა, თუ ეს მგრძობიერი ადამიანი ხშირად როგორ ლაპადაკობდა მთელი საქართველოს სახელით, როდესაც ესა თუ ის სერიოზული საკითხი იყო ხოლმე წამოაყენებული და ჩვენი პრესა თუ წარჩინებული წოდება როგორ დარბაისლურ დუმილს აძღვედა თავსა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია საეკლესიო საკითხები ავტოკეფალიის შესახებ. მისი პუბლიცისტიკური კალამი არა სცბრებოდა, როდესაც ჰხედავდა, თუ როგორ ითიშებოდა ჩვენი ენა არა თუ სასწავლებლებიდან, არა მედ ეკლესიებიდანაც კი. ამ მხრით საინტერესოა მისი პუბლიცისტიკური წერილი „სარწმუნოება და ეროვნული ენა“, რომლითაც იგი გამოესარჩლა ქუთაისის საკრებულო ტაძარები წირვა-ლოცვი კვლავ ქართულს ენაზე აღდგენას. საზოგადოდ არ არის ისეთი მომენტი, ისეთი რამ, რომლისთვისაც ყურადღება არ მიექციოს განსვენებულს. მას კერძო კორესპონდენციები ჰყავდა დაქერილი, რომ სწრაფ ეცნობებინათ მისთვის, თუ რამე სერიოზული კითხვა იყო აღძრული. მან პირველმა გაუღო კარი აღ. ყაზბეგს „ელგუჯასა“ და „მამის მკვლელს“, რომელთა გაშვება ცენზურის ბრქყალებს არ ევრიანებოდა. მაგრამ ვით შეძლების ყველა ფქტების ჩამოთვლა: გაგახსენებთ მხოლოდ ერთს მომენტს, მომენტს რომელსაც ჩვენი შერცხვენის ბექვედი აზის: ეს გახლავსთ 1901 წელი, როდესაც ჩვენ ჩვენი პოლიტიკური სიკვდილი ზეიმ-განგაშით იდღესასწავლეთ, რომლითაც დავამტკიცეთ ჩვენი გადაგვარების პროცესის დასრულება, მისი სიმრავლე!.. აი, ამ დროს ერთად ერთს ხანანაშვილს ვხედავთ თავგამოდებულ მებრძოლს, მხოლოდ ეს ერთი გამოესარჩლა ჩვენს დაკარგულ უფლებათ, მხოლოდ მისი ხმა გაისმა ხმად უდაბნოში მღალადებლისად, ჯერ კიდე 1809 წლიდან მოყოლებული ცხარე წერილებს ათვისებს „УССКАЯ МЫСЛ-ში“, „Русский Вѣдомост-ში“. Вѣстникъ Европы-საში“ და სხვა და სხვა. ასეთივე ცეცხლის წერილები დაისტამბა გერმანულსა და ფრანგულ ჟურნალ-გაზეთებში. აღსანიშნავია სწორედ ამ შეერთების აღსანიშნავათ ფრანგულ ენაზე გამოსული „საქართველოს ისტორია“ რომლის თარგმნასაც ჯერ ჯერობით ვეტო აქვს დადებული. აი ვინ იყო ხანანაშვილი, ვინ დავკავგეთ მისი სახელით! როგორც მარჯვე მოფარიკე იგი დაშნა და ხმალის ნაცვლად ატრიალებდა თავის მადლიანს კალამს, რის

გამოისათ ვოსტორგოვმა, გოლიცინმა და სხალხო ვა-
ნათლების მინისტრმა ბოგოლოვოვმა კინალამ არა თუ
კათედრა, არამედ სამშობლოს კარის ღრუბელიც
არ დააკარგვინეს...

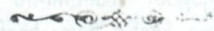
აქ შეიძლება კიდევ ბევრი რამ თქმულიყო
განსვენებულის შესახებ, მაგრამ როგორც ვსთქვი, ამის
ნებას არც დრო და არც გარემოება იძლევა. ხოლო რაც
ითქვა, იქიდანაც კარგად შეგვიძლიან დავასკვნათ,
რომ **ქართველმა ერმა აღ. ს. ხახანაშვილის სა-
ხით დაჰკარგა უბადლო პოპულიარიზატორი
ჩვენი მწერლობისა, საუკეთესო მკვლევარი ჩვე-
ნი წარსულის ნაშთებისა და სახელოვანი დარა-
ჯი ჩვენს საჭიროებათა და მოთხოვნილებათა
გამოსაქომაგებლად...**

მე რომ მოქანდაკე ვყოფილიყა და ჩემთვის შე-
ეკვეთნათ მის წმიდა საფლავზე დასადგმელი ძეგლი,
ვეცდებოდი, რომ მარმარილოს ზოდისთვის ჩამომე-
ცალა ზედმეტი მტვერი, ცხოველი ხაზებით გამომე-
კვეთა ალექსანდრეს მიმქრალი, სევდის ღრუბელით
მოფენილი სპეტაკი სახე, ხოლო ხელში მიმეცა არა
ალექსანდრე მაკედონელის ფერშუბი, ანუ ნაპოლეო-
ნის მკვეთრი დაშნა, მკვეთრი მახვილი, ან და ყველა
ის, რითაც ახსიათებენ საზოგადოდ სამშობლოსათ-
ვის თავდადებულ უკვდავ გმირებსა. არამედ შუაზე
გადამტყდარს კალამის წვერს. თუმცა, ერთით კი,
ვისთვის რა საჭიროა ასეთი ძეგლი, როდესაც თვი-
თონ განსვენებულმა დიდი ხანია თავისი ნაშრომით
ხელთ უქმარი ძეგლი დაიდგა, რომელსაც წარუ-
შლელი ასოებით აქვს წარწერილი:

„ის კაცი იყო ვით შეჰფერის კაცსა კა-
ცობა“!..

დ. კასრადე.

(ეს მოხსენება წავითხუღ იქმნა 1 თებერვალს 1913 წ.)

ხალხური ჰოვხიის ნაწყვეტები

(შეგროვილი ანუტა კანახისაგან)

გასტობელ პატარკაც ბეჟაურის ნათქვამი

სიკვდილმა სთქვა ზღვით წამოველ
ზღვა ჩქეფით შემოვიარე
დავხედე გულმაყარსა,
ყვავოდა როგორც იანი.
ჩასვლა ვსთქვი აღარ ჩამიშვა
ხატი ჰყოლია ძრიალი,
შუა გზას შემომეგება
პირი მზე პირ ოფლიანი.
ახლა ხვესურეთს ჩავხედე
ფუოდა როგორც ქიანი
ჩავედი ეგრედ გავთიბე
როგორც კარგ ცელმა თივანი;
ბევრისა დედა ვატირე,

ბევრისა ცოლი თმიანი,
ბევრისა ცეცხლი ვავაქრე,
კარნი დაჰყარნე ღიანი,
ბევრისა თოფი შევკიდე,
სიათა პირ კომლიანი
ბევრს კალათა შევკიდე
კინჩხაზე ჩხირ წინდიანი
ბევრის ობოლი დავაგდე
ყმაწვილი თოლ ცრემლიანი.

სიკვდილმა ჩამოიარა
ობოლი დახვდა წინაო,
მე წამიყვანე, სიკვდილო,
ობლობა მომეწყინაო.
შენ არ წაგიყვან, ობოლო,
შენი დამტირე ვინაო;
ზევით, ამბობენ ცხრა ძმათა—
უნდა შაუხდე შინაო,
გავრეკო ჩემსა სამწყსოში
მივცე თავ თავის ბინაო.

გაგონილი ახალციხელ შაქრო სვანიშვილისაგან

კოტას მხენელი და მთესველი
ჰოი, ვის ვერ ამოუვა,
ნოტიოში ჩიტი მოსკამს
გვალვაში სულ არ მოუვა.

სიკოქლითა რადა მწუნობ
კურდღელს ხომ არ მადევნებო?
დაგირეცხამ ჯამ ქურქელსა
კოვზებს ჩავიჩხრიალებო.

ხოვლოური ღვინით დამთვრალი
სამი დღე ვეგდე ლაფშია,
ამიღეს, გამომათრიეს
დამაგდეს დერეფანშია.
მოვიდნენ ჩემი ტოლები
ჩამიჩაკუნეს თავშია

შე ოხერო სიღარიბე
ჩემზე ხარ გახელებული
საცა წავედი თან მომდევ
ფარაჯას გამოხვეული.

ხიდისთავსა და გორს შუა
ერთი მოყვარე მყვანდაო,
არც არა მე მიუტანე
არც არა იმას ჰქონდაო.
მშიერი გამომისტუმრა
იმის დედ-მამა ცხონდაო.

რედაქტორ-გამომცემელი რ. გაბაშვილი.